

VERENIGING VOOR FUNERAIRE ARCHEOLOGIE

TAFOFIEL 56

ISSN 2593-3639

IN MEMORIAM 2

1. TERUGBLIK LEDENDAG.....3

2. HERITAGE DAYS 2022– SALU ALS FIL- MER IN CONGO.....4

3. BIENALE NEOCLASSIC 2022.....4

4. INVENTARIS VAN NEOCLASSICISTI- SCHE GRAFTEKENS IN DE KERKEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GE- WEST.....10

5. BLOEMLEZING UIT DE PERS.....32

EPITAAF VZW KRIJGT DE STEUN VAN :

VOORWOORD

Bij deze mag ik hopen dat iedereen er een deugd-
doende vakantie heeft opzitten en dat jullie de turf
van ons meinummet met veel plezier hebben door-
genomen. We hebben in alle geval leuke reacties
mogen ontvangen van enkele enthousiaste en aan-
dachtige lezers...

Terugkijkend naar de lente en de zomer mogen we
de eerste editie van Lente op de Begraafplaatsen,
naar een organisatie van de Stad Brussel, een suc-
ces noemen. Ik mag jullie nu al verklappen dat we
present tekenen voor de volgende editie, maar
zover zijn we nog niet, later hierover meer...

Voor de aandachtige volgers op sociale media en/
of de kerkhofbezoeker die Laken heeft aangedaan
en zijn blik reflexmatig naar het atelier laat aflei-
den, hoe kan het ook anders... de portiek van de
wintertuin heeft sinds juni zijn allure teruggevon-
den dankzij de succesvolle restauratie van de aren-
den en de plaatsing ervan op hun sokkels. De zo-
mer afsluiten doen we traditioneel met een leden-
dag, deze warme en succesvolle editie bracht ons
dit jaar naar Marche-en-Famenne.

Want met deze Tafofiel leiden we een traditioneel
druk najaar in dat zoals gebruikelijk wordt gedomi-
neerd door twee erfgoedevenementen die sinds
jaar en dag met stip staan genoteerd in de Epi-
taafkalender; de Heritage Days (ofwel Open Monu-
mentendagen) en de Brussels Biennale Neoclassic.
Eerstgenoemde zal plaatsvinden op zaterdag 17 en
zondag 18 september, de BBN zal doorgaan op za-
terdag 1 en zondag 2 oktober. U leest er alles over
in dit nummer...

Ik hoop jullie op één van bovenstaande evenemen-
ten te mogen ontvangen. In afwachting wens ik
jullie veel leesplezier en mogelijk enkele plezierige
ontdekkingen van nog onontgonnen facetten ge-
linkt aan Ernest Salu en het Brusselse funerair
landschap.

Tom Verhofstadt

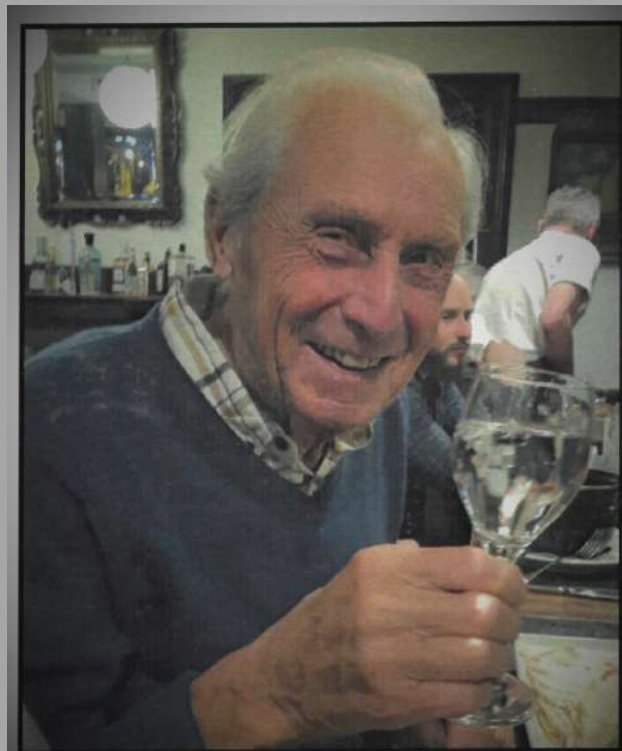
IN MEMORIAM WILLY BOULAERT - ECHTGENOOT GISÈLE SALU

Op 25 mei 2022 overleed de heer Willy Boulaert (Nederbrakel, 1930 – Laken, 2022) op 92-jarige leeftijd.

De heer Boulaert was de echtgenoot van mevrouw Gisèle Salu, dochter van Ernest Salu III. Hij werd op 1 juni bijgezet in de concessie Salu op het kerkhof van Laken in het bijzijn van familie en vrienden. Ook vzw Epitaaf was aanwezig en bracht hulde met een bloemstuk.

Het voltallige bestuursorgaan van vzw Epitaaf wenst mevrouw Salu en familie alle steun toe en is de heer Willy Boulaert en mevrouw Gisèle Salu zeer erkentelijk. Dankzij hun legaat kon de woning en het atelier Ernest Salu via de Koning Boudewijnstichting worden aangekocht op voorwaarde dat onze vereniging er zijn activiteiten in kon verder zetten en ontplooiën via een erfpacht.

Wij zullen jaarlijks op 25 mei hulde brengen aan de heer Boulaert met een bloemstuk op de concessie.

Il est parti de notre vie
Mais non de notre mémoire.
Pouvons-nous le croire disparu
Alors que tant de choses
Nous rappellent sa présence

Het is bijna een traditie geworden dat Epitaaf voor de ledendag naar het zuiden van het land trekt.

Op 28 augustus werden wij onder een stralende zon opgewacht door Bénédictite Verschaeren aan de begraafplaatsen van Marche-en-Famenne. Het bezoek startte met de jongste begraafplaats. Bénédictite was goed voorbereid, ze toonde ons de plannen van René Pechère en hoe hij deze parkbegraafplaats had voorzien ergens in de jaren '50. Vandaag is er van al dat groen maar weinig overgebleven. Eens te meer werd duidelijk dat het meer recente funerair erfgoed en in het bijzonder ook de landschappelijke aspecten van de funeraire cultuur nog te weinig erkend worden en bijgevolg ook heel kwetsbaar zijn. De oude begraafplaats van Marche treft door de vele nog bewaarde gietijzeren (of smeedijzeren) omheiningen. Wij weten dat die ooit overal op onze begraafplaatsen aanwezig waren maar in de meeste gevallen zijn die intussen verdwenen. In Marche dus niet! dat aspect alleen al maakt deze begraafplaats een bezoek meer dan waard.

Na de middag—en de heerlijke piza—bleven we nog wat hangen in de Famenne (prov. Luxemburg) en ging het gezelschap richting Humain. Bénédictite gaf ons toegang tot de *église Saint-Martin* van haar 'home town'. Heropgebouwd na WOII is dit kerkje een prachtig voorbeeld van de moderne naoorlogse kerkelijke architectuur waar men traditie (ambachtelijkheid) wist te verzoenen met moderniteit (architect Victor Sarlat, 1953-59). Het interieur is er grotendeels uitgewerkt met lokale mar-

mer van Saint-Martin in een typische bruinrode kleur (de Saint-Remy is de meest gekende). Het rijke materiaal kreeg door de uiteenlopende behandeling—gepolijst of gebouchardeerd—een heel mooie uitstraling. Het kerkhof rond de kerk heeft nog grotendeels zijn authentiek karakter weten te bewaren. We hielden er halt bij enkele voor de streek kenmerkende graven in schiste (leisteën).

Bénédictite reed ons voor door de prachtige streek, we verlieten even de Famenne voor de Ardenne. Onze laatste halte was de kleine en rustige begraafplaats van Lignièrès.

Onze zuiderburen staan voor uitdagingen die analoog zijn aan die van de andere gewesten. Ook zij zoeken naar manieren om de erfgoedwaarden van de vele begraafplaatsen in stand te houden. Bénédictite wees ons met kritische blik (zo hoort het en

daar houden we van bij Epitaaf) op de laatste ontwikkelingen in Wallonië; de inrichting van "ossuaires communal" waar de beenderen van ontgravenen (vervallen concessies) worden verzameld. Het is een aanpak die we in Vlaanderen en Brussel niet kennen en waar ook geen overkoepelende regelgeving over bestaat. Het viel ons op dat ook bij de recente inrichting van de strooiweides men daar toch helemaal anders mee omgaat; er wordt meestal gekozen voor een afgebakende zone met keien. Het was aanleiding tot geïnspireerde discussies waarvoor onze dank aan Bénédictite Verschaeren.

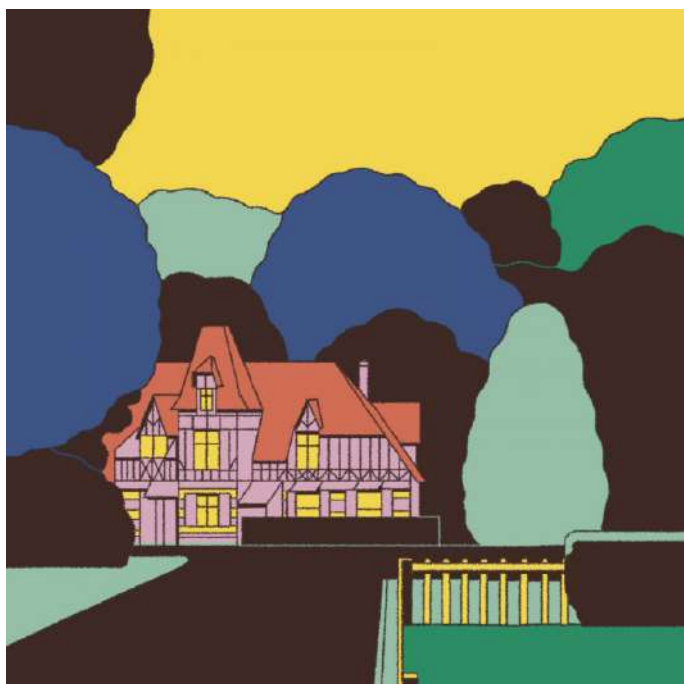

2. HERITAGE DAYS 2022—17 & 18 SEPTEMBER

ERNEST SALU III ALS FILMER IN CONGO

LINDA VAN SANTVOORT

Het thema van deze editie van de open monumentendagen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is “sporen van kolonisatie”. In de brochure die is uitgegeven door Urban Brussels lezen we : *“Het thema van dit jaar is onze kijk op de kolonisatie en de directe en indirecte banden die sinds de 19de eeuw werden gesmeed met Congo. Dit thema sluit aan bij ons sensibiliseringsbeleid. We moeten informeren en nadenken over het verleden om beter te kunnen bouwen aan de toekomst.”*

Epitaaf vzw moest voor de zoveelste keer op zoek gaan naar aansluiting bij het vooropgestelde thema en vond die in een nooit eerder belicht aspect van Ernest Salu III. Zijn bijdrage in een aantal door cineast André Cauvin gemaakte films in Congo in de jaren 1950 was ons tot voor kort nog onbekend.

Tijdens de Heritage days worden twee films - de weinig gekende “BONGOLO, la princesse noire” (1953) en de veel breder gekende “BWANA KITOKO” (1955) de reis van Koning Boudewijn in Congo(1955) - geprojecteerd in de woning en het atelier. In beide gevallen maakte Ernest Salu III deel uit van de filmploeg. Zijn rol wordt omschreven als klankman. De films zijn bewaard door Cinematek en het copyright berust bij het VRT archief. Voor de gelegenheid kreeg Epitaaf de medewerking van CINE-MATEK en de toestemming van de VRT om deze films te projecteren tijdens de duur van de open monumentendagen

In de eigen archieven van de familie Salu- heden bewaard door Epitaaf vzw - is de informatie over Salu's betrokkenheid bij dit Congolese avontuur eerder

schaars. Niettemin tonen wij enkele documenten omdat ze ons een beeld geven van de artistieke veelzijdigheid van de laatste van het driegeslacht Salu.

Tenslotte vonden wij ook in het Rijsarchief—en meer in het bijzonder bij CEGSOMA, fonds André Cauvin—verschillende foto's die gemaakt werden op locatie in Congo; op sommige van die foto's is Ernest Salu III te zien in volle actie.

PRAKTISCH

ZA & ZO 17-18/09

Ingang : Onze Lieve-Vrouwvoorplein 16 LAKEN

10-18u doorlopend

De tentoonstelling gaat door in het woonhuis Salu.

Filmprojectie in woning en atelier.

Het atelier Salu is geopend met de permanente opstelling en ook daar krijgen de bezoekers een woordje uitleg.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 13u30 en 15u30 (NL) en zaterdag en zondag om 11u30, 14u30 en 16u30 (FR)

OPGELET : ZONDAG 18 SEPTEMBER = AUTOLOZE ZONDAG

De beeldhouwers salu in de ontwikkeling van de beeldcultuur

Het driegeslacht Salu staat bekend als funeraire beeldhouwers. Al van in het begin betoonden de Salu's een bijzondere interesse in de fotografie die complementair was aan hun creatief proces. Dat was niet eens zo uitzonderlijk in de 19de eeuw.

Schilders én beeldhouwers vonden in het nieuwe medium van de fotografie mogelijkheden in het zoeken naar manieren om de werkelijkheid te vatten. De Salu's integreerden de fotografie in hun artistieke praktijk. In het omvangrijke Salu-archief zitten foto's van poserende modellen en opdrachtgevers, van de beeldhouwers zelf aan het werk, en van de dagdagelijkse activiteiten in het atelier. Het zijn foto's die ons tot vandaag een inkijk geven in

het leven achter de schermen van een op volle toeren draaiende beeldhouwersatelier. Ten huize Salu lag een fotoestel altijd bij de hand; reizen, uitstappen, familiefeestjes werden fotografisch vastgelegd. Ernest III was van jongsaf vertrouwd met het medium fotografie, zowel vóór- als achter het fototoestel. De laatste van het driegeslacht, sluit zich aan bij die traditie en wist zijn creativiteit vooral te uiten in een medium toen in volle ont-plooiing: de film.

Ernest III als filmer

Met de film *'Vocation'* toont Ernest hoe een jongen zich geroepen voelt tot het beeldhouwen en hoe een beeld vorm krijgt. De film werd gemaakt in de oorlogsjaren en behaalde op het festival van amateurcinemasten in Zwitserland in 1947 (?) de eerste prijs.

Er bestaat geen overzicht van het aantal films dat door Ernest Salu werd gemaakt of waarin hij betrokken was. In het archief van Cinematek zijn er alvast een aantal films bewaard waar de naam van Ernest kan aan gekoppeld worden. De meest gekende en getoonde zijn ongetwijfeld 2 films over de bouw van het *Atomium* gerealiseerd in 1957-58. Salu werkte toen samen met zijn vriend en kunstenaar-etsier Roger Hebbelinck (1912-1987). Net als Salu maakte Hebbelinck films die verband hielden met zijn eigen artistieke praktijk. De film *'l'histoire d'une eau forte'* werd bekroond tijdens het filmfestival in Antwerpen in 1959 (databank Cinematek). Hebbelinck en Salu kregen de exclusiviteit van ingenieur Waterkeyn om de bouw van het Atomium te verfilmen. De werf voor de bouw van het Atomium speelde zich af in de 'voortuin' van de Salu's. Salu en Hebbelinck gingen er als het weer het toeliet bijna dagelijks langs (getuigenis Gisèle Salu). Het resultaat was een kleurfilm die bijna integraal uitgezonden werd door de RTBF in 1988. (te bekijken op <https://www.dailymotion.com/video/x4lkcc>.)

Samen met Hebbelinck realiseerde Salu nog een paar andere films, ondermeer over de bijencultuur waaronder *'progrès techniques en apiculture'* die ook weer een prijs opleverde op een filmfestival in Rome. (<http://leenenhans.blogspot.com/2013/08/kleurenets-60x53cm-naar-een-werk-van.html>)

De samenwerking tussen Salu en Hebbelinck kreeg vorm binnen de door hen beiden opgerichte feitelijke vereniging FILMART (te situeren in de periode 1957—1969). Het archief van deze vereniging is

deel van het Salu archief. FILMART had als doel documentaires en reportages te maken.

Binnen de context van de Heritage days en de focus op het koloniaal verleden is vooral Ernest Salu's bijdrage in een aantal films in Congo van belang. Salu maakte deel uit van de filmploeg van de cineast André Cauvin (1907-2004) die vooral gekend is voor de films die hij maakte in de toenmalige kolonie.

André Cauvin

Als cinéaste verdiende Cauvin zijn sporen met een aantal kunstfilms over Memling en Van Eyck. Het is via die weg dat hij werd opgemerkt door het Ministerie van Koloniën en een eerste opdracht in de wacht sleepte; een film over de Congorivier (1939). Florence Gillet die het filmische werk van Cauvin bestudeerde heeft het over zijn ambigue relatie tot het Afrikaanse continent. Cauvin brengt de schoonheid van de natuur in beeld, bewondert de tradities maar zet zich tegelijk in voor de koloniale propaganda van de Belgische overheid, die ook zijn opdrachtgever is.

Met de film BONGOLO—opgenomen in 1951(1952), de eerste kleurenfilm in België—eveneens in opdracht van de Belgische overheid en gefinancierd door het Marshall plan—winkt Cauvin toch enigszins af van de geijkte paden van de propaganda-film. Cauvin brengt wel de grote infrastructuurwerken en investeringen in beeld die hij contrasteert met de traditionele leefwijze maar hij giet de film in een liefdesverhaal tussen de jonge dokter-assistent Bongolo—die staat voor het moderne Congo—en de jonge prinses Doka die de belichaming is van het traditionele Congo. Florence Gillet concludeert dat de film van Cauvin het midden houdt tussen propaganda-film en etnografische film. Ook Leen Engelen—die de Bongolo film bestudeerde—komt tot een genuanceerde lezing en merkt op dat het niet de 'blanke kolonisator' is die op het voorplan staat maar de congo-lezen zelf.

BWANA KITOKO is de verfilming van de reis van koning Boudewijn door de kolonie in 1955. Er bestaan twee versies van deze film; *'Le voyage Royal'* is het officiële verslag van de reis en richt zich tot het Europese publiek, *'BWANA KITOKO'* is de film die eerder de reis benadert vanuit het standpunt van de Congolezen. Het is de ambigue manier

waarop Cauvin omging met een 'gespannen' verhouding tussen deze twee interpretaties zonder zelf standpunt in te nemen.

Cauvin zal later nog filmen in Congo. De film *MON-GANGA'* (1956-57) geeft verslag van de Amerikaanse arts-missionaris John Ross die er actief is in de behandeling van lepra en andere tropische ziekten. Ook bij die film is Ernest Salu van de partij.

Cauvins' laatste filmprestaties in Congo siteuren zich in het jaar van de onafhankelijkheid (1960) maar werden om politieke redenen nooit tot een film verwerkt.

Boven: Ernest Salu tijdens de opnames voor *Bwana Kitoko*, 1955. CEGESOMA, fonds Cauvin, nr. 258321

Links onder : Tijdens het filmfestival in Cannes 1953 waar de film *Bongolo* wordt gepresenteerd, Salu zit rechts onderaan, acteur Joseph Lifela in het midden. De aanwezigheid van deze zwarte acteur bleef niet onopgemerkt voor de pers. CEGESOMA, fonds Cauvin, nr. 258077

ERNEST SALU IN CONGO

We kunnen ons vandaag maar met moeite inbeelden wat het voor Salu III heeft betekend om deel te mogen uitmaken van deze drie Congolose avon-

Ernest Salu sleutelt aan zijn camera. Naast hem Roger Fellous die ook deel uitmaakte van de Cauvin équipe. CEGESOMA, fonds Cauvin, foto nr. 138652 .

turen. Salu werd ingeschakeld als klankman maar kon ongetwijfeld als amateur-cineast ook heel wat opsteken van de ervaren Cauvin.

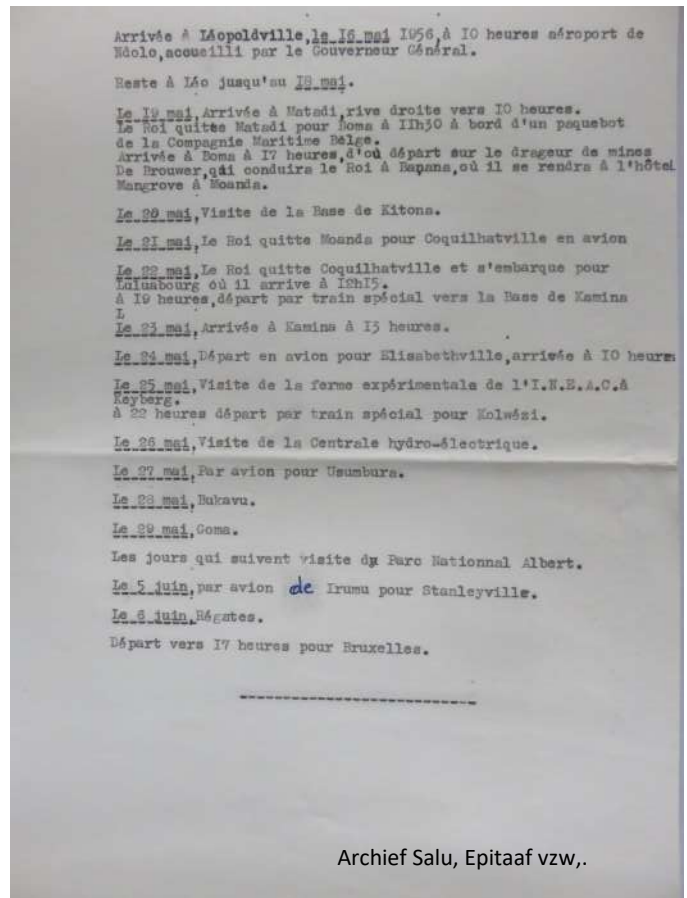
Salu vertrekt een eerste keer naar Congo om er een bijdrage te leveren voor de film BONGOLO. In Het archief van André Cauvin zijn foto's bewaard waarop Ernest III is te zien tijdens opnames van deze film in 1951 (52).

Het heeft er alle schijn van dat Salu de reis aangreep om zelf als fotograaf en amateur cineast wat te fotograferen en filmen (16mm) met zijn eigen camera's. Zo werd hij na zijn terugkeer gevraagd om in 1952 een lezing te geven over zijn Congolese ervaring en zijn eigen filmmateriaal te tonen. Een vraag waarop Salu is ingegaan maar pas nadat de Bongolo film officieel werd uitgegeven in 1953. (Salu archief, vraag van Michel Jacobs, in naam van een oudleerlingenvereniging van een atheneum in Braine-l'alleud, 30 juni 1952)

BONGOLO werd ingezonden voor het filmfestival van Cannes in 1953. En hoewel de film niet in de prijzen viel was er grote belangstelling. Het was een primeur dat een Afrikaanse acteur, Joseph Lifela , naar het festival afzakte. Ook Salu was daar aanwezig blijkens de foto's in het Cauvin Archief.

Een tweede gelegenheid diende zich aan met de film BWONA KITOKO; reportage van de reis van de 25-jarige Koning Boudewijn doorheen de kolonie. Deze film had natuurlijk een bij uitstek officieel karakter. Salu's participatie bij de opnames—ook

hier weer aangeduid als klankman—was opnieuw een bevestiging van zijn intense contacten met Cauvin en zijn gewaardeerde bijdrage. De caravaan die in het zog van de Koning de reis meemaakte was imposant, naast politici en hoogwaardigheidsbekleders was vooral de pers in grote getallen aanwezig.

In het Salu archief zit een programma van het parcours: aankomst in Leopoldville op 16 mei, vertrek terug naar Brussel op 6 juni. Opmerkelijk aan dit document is het jaartal in de titel; 1956 (!?) (tikfout van een verstrooide dactylo?).

Er zijn verschillende administratieve documenten in het Salu-archief die de deelname van Salu aan deze missie bevestigen. Hoe echter Salu zelf dit evenement heeft ervaren, daarover blijven we in het ongewisse.

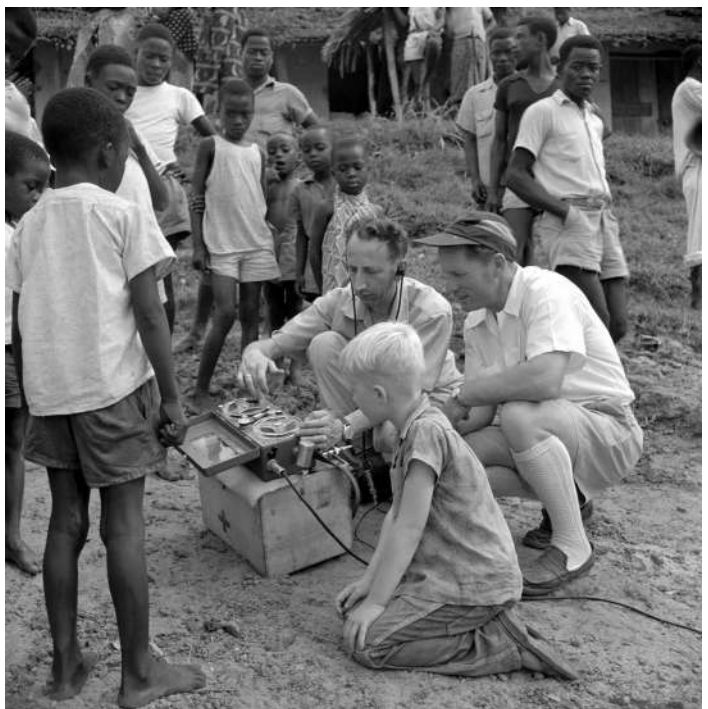

Brochure uitgegeven n.a.v. de Congoreis van Boudewijn in 1955, bewaard in het archief van Salu.

Salu zal ook nog in 1956 naar Congo trekken, nogmaals samen met Cauvin maar nu met een private opdracht nl. het in beeld brengen van de activiteiten van de Amerikaanse dokter en missionaris Dr. Ross. Salu maakte er kennis met een ander Congo; dat van de door tropische ziekten geteisterde inwoners en lepraleiders e.a.

Ernest Salu vertrok goed uitgerust en verzekerde zijn materiaal voor de periode van één maand in de zomer van 1956.

Salu tijdens de opnames van MONGANGA, André Cauvin, Medecine program Smith-Kline-French N.B.C. U.S.A., Dr. Ross, équipage, CEGESOMA, foto nr. 136515

BRONNEN

- *Leen Engelen, *Een congolees aan de Franse Riviera. Het succesverhaal van Bongolo en de Negerprinces* (1952), in : Congo in België. Koloniale cultuur in de Metropool, Universitaire pers Leuven, 2009.
- *Florence Gillet, *André Cauvin. Geschiedenis van een ambigue passie voor Afrika*, in: Belgisch Congo Belge, gefilmd door/filmé par/ filmed by Gérard de Boe, André Cauvin & Ernest Genval, CINEMATEK.
- *databank Cinematek
- *Website CEGESOMA, fonds André Cauvin
- *Telefoongesprek met Gisèle Salu
- *Archief Salu, Epitaaf vzw

Salu aan het filmen tijdens de opnames voor BONGOLO, 1951, CEGESOMA, fonds Cauvin 138472

3. BRUSSELS BIENALE NEOCLASSIC 2022 - WEEKEND 1 & 2 OKTOBER

Epitaaf neemt deel aan de door Explore Brussels georganiseerde Biënales. In 2022 staat opnieuw het neoclassicisme in de kijker.

De ateliers Salu worden opengesteld en in de tentoonstellingsruimte op de eerste verdieping worden objecten uit de gipscollectie tentoongesteld die verband houden met het thema.

Ook in 2020 was Epitaaf van de partij en werd er in Tafofiel 49 uitvoerig ingegaan op de neoklassieke funeraire typologie (artikel van Bénédicte Verschaeren).

De biënale wordt ingeleid door Prof. dr. Christof Loir die de specialist is in deze materie (lezing maandag 26 september 18u15 in het gemeentehuis van Schaarbeek).

Voor een volledig programma kan u terecht op :

<https://www.explore.brussels/nl/bbn-programma/volledig-programma>

Reserveren is noodzakelijk:

<https://www.explore.brussels/nl/bbn-info-en-reservaties/reservaties>

Opstelling tijdens Biënale Neoclassic 2020

6. INVENTARIS VAN NEOCLASSICISTISCHE GRAFTEKENS IN DE KERKEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

TOM VERHOFSTADT
ALLE FOTO'S VAN HET KIK. RECENTEN FOTO'S VAN DE AUTEUR

De zoektocht naar neoclassicistische graftekens in de Brusselse bedehuizen voor de opmaak van een inventaris leek minder evident dan verwacht. Welke bedehuizen beschikken over neoclassicistische (monumentale) graftekens – (vloer)zerken buiten beschouwing gelaten? Hoe definiëren we een neoclassicistisch grafteken? Een kunsthistorische oefening die noopt om zich te verdiepen in verschillende basisbronnen. Voor deze eerste snelle aanzet werd zodoende beroep gedaan op het fotografisch repertorium van de Brusselse bedehuizen opgemaakt in 1977-1978 door dhr. Denis Coekelberghs in opdracht van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium van België (KIK). Tegenwoordig kan deze inventaris uitgebreid worden geraadpleegd op de BaLat-databank van het KIK. Architectuurgidsen uit de 19^e eeuw zijn eveneens interessant bronnenmateriaal en geven tegelijk context en (contemporaine) betekenis aan de graftekens. Het is opvallend dat er af en toe wel eens een grafteken niet werd vermeld, vergetelheid of niet, een appreciatie van het moment zal eveneens een rol hebben gespeeld. De biografische notities van de kunstenaars en betrokkenen werden uitgepluisd in de *Biographies Nationales*, eveneens (grotendeels) integraal beschikbaar op het web. Tenslotte werden bronnen in verband met neoclassicisme kunstenaarsmonografieën, tentoonstellingscatalogi, enz.) geraadpleegd. Er werd geen archivalisch onderzoek verricht. Met uitzondering van de drie Molenbeekse voorbeelden werden alle opgenomen graftekens in situ bezocht en gefotografeerd door de auteur.

De stijlproblematiek inzake classicisme/neoclassicisme is evident. In tegenstelling tot in de architectuur waarbij relatief makkelijk stilistische (basis)kenmerken kunnen worden aangeduid en benoemd, ligt dit bij funeraire kunst iets moeilijker; er zijn nu eenmaal meer aspecten die een rol spelen zoals de beeldhouwkunst, en zijn spanningsveld t.o.v. architectuur, om er maar één te noemen, maar vooral ook het onderbelichte aspect van deze kunstvorm in de Belgische kunstgeschiedenis, dixit Jacques Van Lennep in zijn catalogus van de beeldhouwkunst van kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882: "België, land van schilders. Deze verdiende reputatie had een kwalijk gevolg: de beeldhouwkunst van dit land werd er door overschaduwd." Toch blijkt het spanningsveld tussen archi-

tectuur en beeldhouwkunst in de funeraire kunst, en in deze oefening in het bijzonder, de beste methode om graftekens te identificeren als zijnde neoclassicistisch; m.a.w. architecturale vormen en kenmerken, en de wijze waarop ze zijn toegepast in funeraire typologieën zijn indicatief. Een beeld of beeldengroep die ermee verband houdt, in functie van het grafteken alleszins, kan hiervan gedeeltelijk of helemaal afwijken.

Een ander element is de plaats van de beeldhouwer, als hij al gekend is, binnen de kunstgeschiedenis. Binnen het tijdvak van de 19^e eeuw die, in zijn eerste helft als bijna volledig neoclassicistisch kan worden beschouwd merken we verschillende tendensen (of scholen) op die als het ware mekaars tegenstelde vormen, doch ze delen dezelfde wortels; die van de glorierijke barokbeeldhouwkunst.

Een inventaris is een evolutief en dynamisch gegeven. Deze eerste inventaris van neoclassicistische graftekens in de kerken van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kan mogelijk nog worden aangevuld. Belangrijk te vermelden is dat het een inventaris betreft van graftekens in nog bestaande kerken. De interessante groep graftekens van de voormalige Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken, op het koor na definitief ontmanteld in 1896, en die omstreeks dezelfde periode werden verhuisd naar de ondergrondse graf galerijen op het kerkhof worden niet in deze inventaris vermeld, ondanks de veelheid aan neoclassicistisch materiaal, het inmiddels gehavende Bortiermonument met de beeldengroep van Parmentier uit 1837 op kop. Deze graftekens en de problematiek rondom het verhuizen naar de graf galerijen worden in een volgende Tafofiel besproken.

Nog opvallende afwezigen binnen deze inventaris, maar die toch het vermelden waard zijn gezien hun belangrijkheid: de cenotaaf van Frédéric Graaf de Merode (Afb. 01) en, in mindere mate belangrijk, die van graaf Arthur Cornet de Ways-Ruart (Afb. 02) beiden werk van Willem Geefs in de Sint-Michiel en Sint-Goedele Kathedraal van Brussel. De eerste vormt als het ware een definitie van de Romantiek in de Belgische beeldhouwkunst, daarbij

ook nog eens letterlijk geplaatst binnen een neogotisch kader. Het monument Cornet de Ways-Ruart, uniek in Geefs' oeuvre omwille van het allegorische karakter van de beeldengroep, doch één van zijn mindere qua uitvoering, neigt eveneens naar het romantische.

Afb. 01 Cenotaaf Frederic de Merode, Willem Geefs, model 1833, uitgevoerd in 1835, geplaatst in 1837.

Afb. 02 Monument Cornet de Ways-Ruart, Willem Geefs, beeldengroep uit 1845, geplaatst in 1872

Nog in de Sint-Michiël en Sint-Goedele Kathedraal bevindt zich de cenotaaf van Félix Graaf de Mérode

(1857) en in de Onze-Lieve-Vrouw ter Zavelkerk de cenotaaf van Auguste Dal Pozzo (1858) (Afb. 03). Eerstgenoemde uitgevoerd door Charles Auguste Fraikin (Herentals, 1817 – Brussel, 1893), de tweede door Jacques Jaquet (Antwerpen, 1822 – Schaarbeek, 1898) in samenwerking met de architect Jean Frédéric Van der Rit (Brussel, 1823 – Molenbeek, 1882), zijn beide monumenten duidelijk als neogotisch te bestempelen – ondanks de renaissancistische typologie van het de Mérodemo-nument, niet verwonderlijk gezien hun plaats bin-nen Brussels meest spraakmakende gotische ker-ken.

Afb. 03 cenotaaf Auguste Dal Pozzo, Jacques Jaquet, (1858)

De hierna opgesomde graftekens staan in een chronologische volgorde. De data waarop deze chronologie is gebaseerd is relatief, ofwel komt ze uit een geschreven bron, ofwel uit een materiële bron (het beeld, de epitaaf,...). Ondanks het primai-re karakter van laatstgenoemde dient hier enige voorzichtigheid te worden geboden; een beelden-groep is het resultaat van een artistiek proces dat tijd vraagt, de oprichting van een grafteken vraagt eveneens tijd, de epitaaf toont dan wel de sterfte-datum van de betrokkene, het is geenszins een juiste datum voor de uitvoering van het monu-ment, eerder een terminus post-quem.

Zoals eerder aangehaald vormde de beeldbank van het KIK de bron bij uitstek voor de opmaak van de inventaris, toch werden er in onze inventaris verbeteringen aangebracht wat betreft uitvoerder en terminologie. Elke fiche is voorzien van minstens één foto, duiding bij het kerkgebouw en de betrokkene, een korte beschrijving van het monument en een korte bibliografie.

INV 1 (Afb. 04) - Monument voor M.F. IACOPS (1812) - Sint-Jacob op Koudenbergkerk (Brussel) Beeldhouwer Gilles Lambert GODECHARLE (Brussel, 1750 – Brussel, 1835)

De Sint-Jacob op Koudenbergkerk is waarschijnlijk het neoclassicistische bouwwerk bij uitstek in Brussel. Het neemt een prominente plaats in op het Koningsplein en maakt deel uit van een stedenbouwkundig en architecturaal geheel dat werd getekend door architect J.B.V. Barré in 1775, weliswaar lichtjes gewijzigd door architect Barnabé Guimard. De eerste steen werd op maandag 12 februari 1776 plechtig gelegd door Karel van Lotharingen. De bouw van deze kerk zou elf jaar in beslag nemen, tot 1787. In 1780 was alleen de portiek voltooid. In 1785 werd met de werken herbegonnen

volgens de plannen van architect Louis-Joseph Montoyer (Mariemont, 1749 – Wenen, 1811), steenhouwer van opleiding en leerling van Laurent-Benoît Dewez. De inwijding had plaats op 29 oktober 1787. Van 1843 tot 1845 werden pas de zijbeuken bijgebouwd. In 1849 bouwde architect Tilman-François Suys de veelzijdige koepel die oprijst achter het fronton van de voorgevel. Naast schilderijen van Frans Portaels beschikt de kerk over beelden van de beeldhouwers Laurent Delvaux, Adrien Anrion (Nijvel), J. Van Meeuwen (preekstoel, 1793) en Jan Geefs (kruisweg).

Er is zeer weinig gekend over de kunstenaar, een tekenaar, M.F. Iacops (of Jacobs?). Het epitaaf op dit monument: *“D.O.M. / à la mémoire de M. F. Iacops. / dessinateur très distingué, enlevé dans / la force de l’âge et du talent. Fils, frère / ami parfait, il emporta les regrets de / tous ceux qui l’ont connu. / Ses amis et ses élèves affligés / lui ont érigé ce monument. / Il mourut le 24 juin 1812, âgé de 36 ans. / R.I.P.”*

Contrastrijke stèle, uitgevoerd in zwart en wit marmer. Het bekronende timpaan is boogvormig, tussen voluten met rosas, met in het boogveld een marmerreliëf dewelke ‘de Eeuwigheid’ voorstelt (vgl. Brunelle: *“une femme représentant l’immortalité”*), een dame in klassieke kleder- en haardracht, en met een ouroboros in de hand, leunend op de knie. Ze kijkt naar boven waar zich, bovenop het timpaan, een genius bevindt. In zijn rechterarm houdt hij een tekenmap vast en beweent een medaillon waarop een portret van de jong gestorven kunstenaar, hij houdt de lijkwade als gordijn open. Onderaan de medaillon onderscheiden we een zandloper en een uitdovende vlam; *“On voit au-dessus de cette inscription un génie dont le flambeau s’éteint, pleurant, et appuyé sur le portrait, en bas-relief, de l’artiste : sur le fronton en-dessous est : cet ouvrage et de M. Godecharle, sculpteur du Roi.”* Wat de iconografie van ‘de Eeuwigheid’ betreft; het MKSK in Brussel beschikt over een terracottamodel van ‘de eeuwigheid’, gesigneerd en gedateerd op de bol ‘Godecharle / f. 1809’, en verworven door het museum in 1870. Het betreft een vrije kopie naar de marmeren Eeuwigheid van Michiel Van der Voort (1667-1737) op het grafmonument van Peeters-van Eelen en zijn vrouw uit 1701, in de Sint-Jacobskerk te Antwerpen (Van Lennep, 1992) (Afb. 05)

Afb. 05 Graf Peeters-van Eelen, Sint-Jacobskerk Antwerpen, 1701.

Bibliografie

Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1B, Mardaga, Luik, 1993, pp. 228-233.

BRUNELLE, P.-J., *Bruxelles ancien et moderne, et ses environs, ou Guide du voyageur dans cette capitale. Ouvrage historique, anecdotique, descriptif et critique, utile aux étrangers comme à ses habitants*, Bruxelles, Ferra, 1819, p. 14.

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 51.

COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 105-113 (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).

DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 135.

DEVIGNE, M., *De la parenté d'inspiration des artistes flamands du XVIIe et du XVIIIe siècle. Laurent Delvaux et ses élèves*, Bruxelles-Paris, 1928, pp. 34-53, 110.

STAPPAERTS, F., *Godecharle (Gilles-Lambert) in Biographie Nationale*, Académie Royale des Sciences, des Lettres, des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles, vol. 7, 1883, kol. 834-838.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 207-236.

KIK, 73055 (1972)

INV 2 (Afb. 06) – Monument (gedenkteken) voor Pierre-François JACOBS (1813) – Sint-Katelijnekerk (Brussel)
Beeldhouwer Gilles Lambert GODECHARLE (Brussel, 1751 – Brussel, 1835)

In de 17e eeuw bouwde men een barokke Sint-Katarinakerk op de plaats van een middeleeuwse, die volgens Brunelle wordt beschouwd als zijnde “...irrégulière”, doch “la tour est assez belle”. De toren is vandaag nog te zien in de nabijheid van de huidige kerk. Het interieur van de oude kerk had eveneens weinig om handen buiten een paar schilderijen – ook vermeld in Des Marez’ gids – en de monumenten van Delvaux (zie INV 4) en deze van Jacobs: “...l’intérieur n’a rien de remarquable que quelques tableaux, et le mausolées des peintres Delvaux et Jacobs, tous deux Bruxellois et morts trop jeunes pour les arts. Ils Moururent en Italie.”

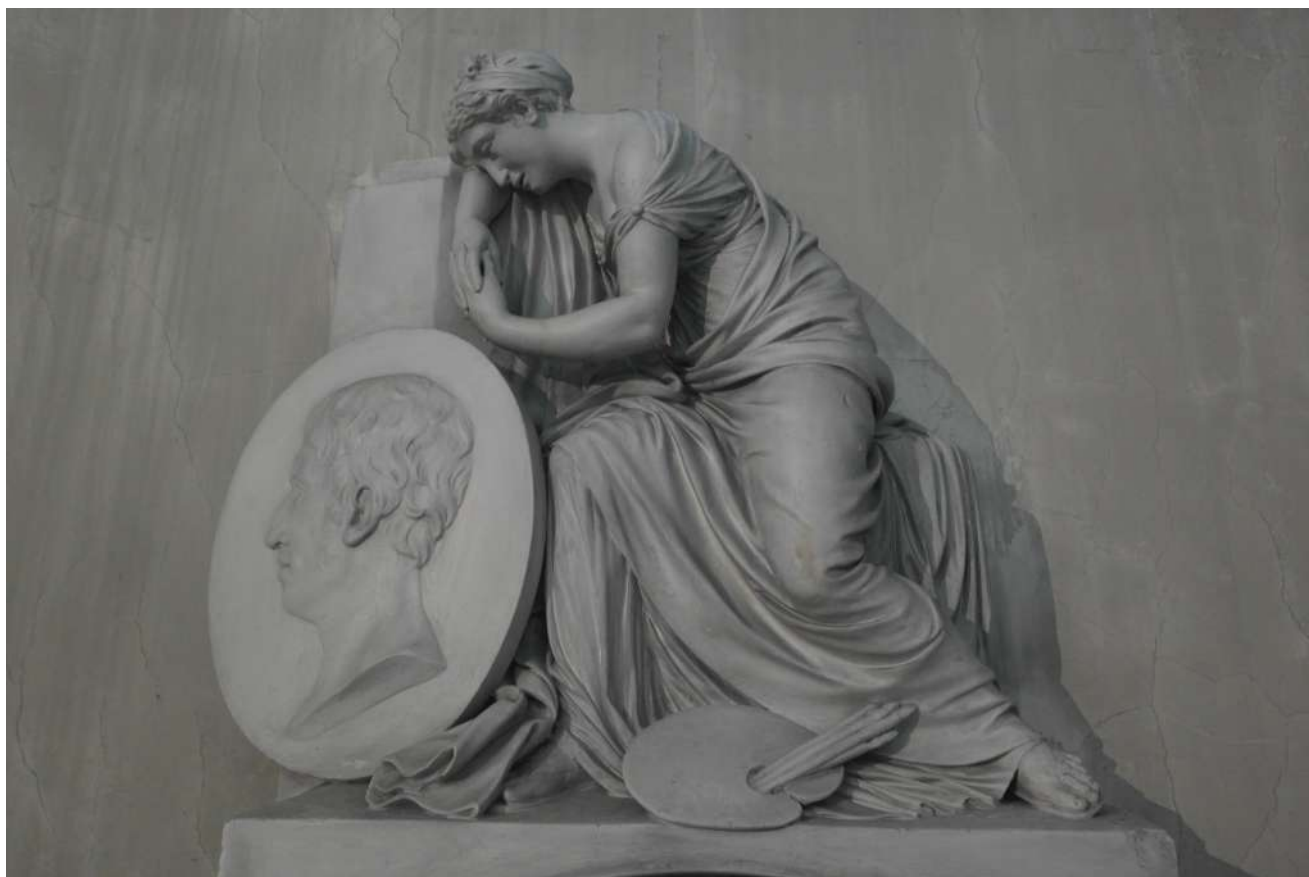
Met het bouwen van de nieuwe kerk werd begonnen in 1854, eerst onder leiding van architect Joseph Poelaert, vervolgens Wynand Janssens. De eerste steen werd gelegd op 25 september. Ze werd pas 20 jaar later ingewijd, in 1874. De oude Sint-Katelijnekerk werd, met uitzondering van de barokke toren, pas gesloopt in 1893. De aangewende stijl is eclectisch met reminiscenties naar de ro-

maanse en gotische periode, en de Renaissance. Ze werd lange tijd bedreigd met sloop, pas eind jaren 1970 werd besloten ze te bewaren gezien ze representatief is voor een zekere opvatting van de 19^e eeuwse religieuze architectuur. Het meubilair is, samen met de kunst- en cultusobjecten grotendeels afkomstig van de vorige kerk. Mogelijk is dit gedenkteken, samen met dat van de schilder Delvaux (zie INV 4), verhuisd omstreeks 1871 gezien dan pas de aanbesteding inzake afwerking, bevloering en borders werden uitgevoerd.

P.F. François was een Belgische historieschilder, geboren te Brussel op 14 oktober 1780, gestorven in Rome in 1808. Krijgt les in de Academie van Brussel en wint in 1802 de eerste prijs modeltekenen, waarna hij naar Parijs trekt om zicht te vervolmaken. Na zijn verblijf te Parijs werkt hij gedurende drie jaar in het atelier van de schilder André Lens. Hierna vertrekt hij naar Rome en zal ziek deelnemen aan een wedstrijd te Milaan. Daar wordt hij postuum als laureaat verkozen, het winnende schilderij – weliswaar eigendom van de Milanese Academie – wordt als eerbetoon terug naar zijn vader opgestuurd in België. De toenmalige Franse Regering zou vervolgens het werk hebben aangekocht voor zijn museum in Parijs? Alleszins is dit schilderij vandaag in het bezit van het KMSK in Brussel (inv. 568) die het in 1844 aankocht van dhr. Louis Alvin te Brussel, mogelijk familie (zoon?) van Frédéric Alvin, auteur van de biografie van deze kunstenaar in de *Biographie Nationale* (BN).

Het monument staat vandaag tegen de linker buitenwand van de Kapel van de Onze-Lieve-Vrouw van Affligem. Een zwart marmeren cippe met gebogen fronton waarin een Ouroboros, en geflankeerd door akroteria met palmetmotief, dient als sokkel voor een pleurante, leunend tegen een pilaster (Afb. 07). Zij beweent een profielportret van de kunstenaar. Aan haar voeten ligt het schilderspalet met een bundel penselen. Het beeld is waarschijnlijk uitgevoerd in witsteen en wit beschilderd. Centraal op de cippe is een witmarmeren plaat voorzien met epitaaf: “PET. FR. JACOBS. BRUXELLIS. NATO. A^o M.DCC.LXXX. / ROMAE. VITA. FUNCTO. A^o M.DCCC.VIII. / QUO. MEDIOLANI. ARTIS. PICTURAE. PALMAM. MERUERAT / PUBLICUM. HOC. AMORIS. TESTIMONIUM / QUOD. VIVENTI. DEBEBAT. MORTUO. PRAESTARE. CUIPIENS / AMICO. CARISSIMO. AMICA. PIETAS / LUGENS. MOERENSQUE. POSUITA.° M.DCCC.XIII.” Het lettertype is Romeins, de bladspiegel is gecentreerd. De biografie van deze schilder in de BN vermeldt dit grafteken als zijnde het werk van Godecharle, gerealiseerd na de begrafenis van P.F. François in de (oude) Sint-Katelijnekerk. Devigne vermeldt het daarentegen niet in haar catalogus (1928). Het KMSK in Brussel is in het bezit van een portret van deze kunstenaar (inv. 1556) geschilderd door zijn tijd- en generatiegenoot Cornelis Cels (1778-1859).

Afb. 07

Bibliografie

ALVIN, F., *Jacobs (Pierre-François)* in *Biographie Nationale*, Académie Royale des Sciences, des Lettres, des Beaux-Arts de Belgique, vol. 10, Bruxelles, 1888-1889, kol. 39-41.

Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1C, Mardaga, Luik, 1994, pp. 190-194.

BRUNELLE, P.-J., *Bruxelles ancien et moderne, et ses environs, ou Guide du voyageur dans cette capitale. Ouvrage historique, anecdotique, descriptif et critique, utile aux étrangers comme à ses habitants*, Bruxelles, Ferra, 1819, p. 28.

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 44.

COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 105-113, 178-180 (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).

DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 147.

DEVIGNE, M., *De la parenté d'inspiration des artistes flamands du XVIIe et du XVIIIe siècle. Laurent Delvaux et ses élèves*, Bruxelles-Paris, 1928, pp. 34-53.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 207-236.

KIK, M73268 (1972).

INV 3 (Afb. 08) – Monument van de familie SCHAVYE (1814) – Sint-Pieterskerk (Ukkel)

Beeldhouwer Gilles Lambert GODECHARLE (Brussel, 1751 – Brussel, 1835)

Bij uitstek neoclassicistische kerk die naar een ontwerp van architect Jean-François Wincqz (1743-1791) werd gebouwd tussen 1778 en 1782, ter vervanging van een romaanse kerk die Laurent-Benoit Dewez (1731-1812) tevergeefs – hij werd beschuldigd van nalatigheid – trachtte te restaureren in 1774. Er bestaan tevens plannen van de architect Claude Fisco (1736-1825) die soms verkeerdelijk wordt aangeduid als architect, maar die de kerk wel degelijk aan een zeer gedetailleerde expertise had onderworpen in opdracht van de Raad van Brabant. In 1938 werd de kerk uitgebreid met een zijbeuk naar een ontwerp van de architect Guillaume-Chrétien Veraart (1872-1951).

Johannes Franciscus Schavye was een boekbinder en mogelijk ook uitgever en al of niet stichter van het *Maison Schavye*. Zij hadden de titel van '(boek)binder des Konings'.

Volledig zwart marmeren stèle bekroond met een gebogen kroonlijst en een spits fronton met akroteria, het geheel op een hoge sokkel. Centraal op de stèle, een hoog reliëf in witte marmer; een genius, antiek gedrapeerd en met de omgekeerde toorts in de linker hand, en leunend op een ovaal medaillon met het portret in profiel van Johannes Franciscus Schavye. Het medaillon staat op een gebonden map die ligt op een sokkel waarop een tandwiel en rad zijn afgebeeld. Naast de sokkel herkennen we een bijenkorf. Hierboven een omkaderd veld in witte marmer met epitaaf: "HIC QUIESCIT JOANNES FRANCISCUS / SCHAVYE, ORU BRABANTINUS ANNO / 1770, DEFUNCTUS 5^A JUNII 1812. / CONJUGIS AMANS, GNATORUM AMICUS, OFFICINATORUM PATER." Het lettertype is Romeins, de bladspiegel is gecentreerd. In de spitse fronton is een tweede tafereel met genius afgebeeld; ditmaal geknield en opkijkend (naar de hemel) met ... in zijn handen.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Ukkel*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1977, p. 17.

COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 105-113 (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).

CROKAERT, H., *Notice sur l'Eglise Saint-Pierre d'Uccle in Le Folklore Brabançon*, 95, 1937, p. 420.

DEVIGNE, M., *De la parenté d'inspiration des artistes flamands du XVIIe et du XVIIIe siècle. Laurent Delvaux et ses élèves*, Bruxelles-Paris, 1928, pp. 34-53, 110.

VAN DESSEL, J., et. al., *De restauratie van de Sint-Pieterskerk te Ukkel in Erfgoed Brussel*, 13, 2014, pp. 78-83.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 207-236.

KIK, M69502 (1971)

INV 4 (Afb. 09) – Monument (gedenkteken) voor Ferdinand-Marie Delvaux (1814) – Sint-Katelijnekerk (Brussel)

Beeldhouwer Gilles Lambert GODECHARLE (Brussel, 1751 – Brussel, 1835)

F.M. Delvaux was een Belgische genre- en historien- schilder, geboren te Brussel op 13 juni 1782, gestorven in Bologna op 27 september 1815. Kleinzoon van de bekende beeldhouwer Laurent Delvaux (1696-1778) en oom van de schilder Edouard Delvaux (1806 - 1862). Gevormd in het atelier van André Lens te Gent en sinds 1810 werkzaam in Rome. Terug in Brussel wijdt hij zich aan religieuze schilderkunst. Zijn tweede Romereis in 1814 wordt hem fataal, hij zou zijn vergiftigd en bestolen in een herberg nabij Bologna. Net zoals het monument van Jacobs werd het van de oude naar de nieuwe Sint-Katelijnekerk verhuisd omstreeks 1871 (cfr. supra INV 2).

Het monument staat vandaag tegen de rechter buitenwand van de Kapel van het Kindje Jezus van Praag. Een contrastrijke, monumentale stèle in zwart marmer met witmarmeren elementen en mogelijk witstenen en beschilderde sculptuur op het gebogen hoofdeind van de stèle. Een groot deel van de stèle wordt ingenomen door een witte marmeren plaat met epitaaf: “D.O.M. / ET MEMORAE. / OPTIMI AT INFELICISSIMI / JUVENIS / PICTORIS JAM EGREGII / FERDINANDI MARIAE DELVAUX / LAURENTII SCULPTORIS NEPOTIS / OUI, BRUXELLIS NATUS / EHEU / ANNO AETATIS / XXXIII / QUUM A SECUNDIS STUDIIS / EX URBE / IN PATRIAM REDIRET / ARTIBUS, PROPINQUIS, AMICIS, / PRAEMATURA MORTE ABREPTUS EST / BONONIAE / XXVII SEPTEMBRIS MDCCCXV. / R.I.P.” Het lettertype is Romeins, de bladspiegel is gecentreerd. Deze plaat worden geflankeerd door twee omgekeerde toortsen, gehouwen uit de stèle, en wordt centraal bekroond met een ouroboros waarin een Romeinse urne. De platbandbekroning van de stèle eindigt aan weerszijden met een rosas. Op de stèle zit een naakte putti (Afb. 10) op losse tekenbladen, onder een (rouw)gewaad, met in zijn rechterhand een uitdovende toorts, en met aan zijn linkerhand, waarop het steunt een schilderspalet en een bundel penselen. Over de penselen hangt een medaille.

Bibliografie

BRUNELLE, P.-J., *Bruxelles ancien et moderne, et ses environs, ou Guide du voyageur dans cette capitale. Ouvrage historique, anecdotique, descriptif et critique, utile aux étrangers comme à ses habitants*, Bruxelles, Ferra, 1819, p. 28.

Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1C, Mardaga, Luik, 1994, pp. 190-194.

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant*.

Kantons Brussel I tot IX, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 44.

COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 105-113, 202-203 (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).

DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 146.

DEVIGNE, M., *De la parenté d'inspiration des artistes flamands du XVIIe et du XVIIIe siècle. Laurent Delvaux et ses élèves*, Bruxelles-Paris, 1928, pp. 34-53.

SIRET, Ad., *Delvaux (Ferdinand-Marie)* in *Biographie Nationale*, vol. 5, kol. 503-504.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 207-236.

KIK, M73269 (1972).

Afb. 10

INV 5 (Afb. 11) – Gedenkplaat voor Pastoor Petrus Henri Ausloos (1816) – Sint-Niklaaskerk (Brussel). Auteur onbekend.

Deze kerk gelegen in de Boterstraat behelst een prominente plaats in de Brusselse geschiedenis. Ze wordt voor het eerst vermeld in 1174. Het huidige kerkgebouw dateert grotendeels uit de 14^e eeuw. Ze werd zwaar beschadigd na het bombardement van 1695 en kreeg met de wederopbouw een imposante belfortoren die weliswaar kort na de bouw in 1714 instortte. Het huidige portaal dateert van 1762. Op het einde van de 19^e eeuw werd ze met sloop bedreigd omwille van de overwelvingswerken van de Zenne; ze zou worden geheroriënteerd en heropgebouwd. Stadsarchitect Jean Rombeaux zal ze in de jaren 1950 restaureren.

Tegen een zuil, en uitgevend op de linkerzijbeuk, hangt het gedenkteken voor pastoor Henri Ausloos. Het is een houten, zwart beschilderde gedenkplaat met afgeronde, geprofileerde bekroning.

Het geheel is symmetrisch opgevat en wordt overduidelijk gedomineerd door het ingewerkte 17^e eeuwse schilderij die een Onze-Lieve-Vrouw met kind of Maria in aanbidding voor het slapende kind (KIK) afbeeldt, en dat naar een schilderij (olieverf op paneel) van Pieter Paul Rubens uit ca. 1615 (collectie Rockoxhuis) is geschilderd. Onderaan de epitaaf: "R.D. PETRI HENRICI AUSLOOS EX HESPEN SUPERIORI. / PER XVII ANNOS VICEPASTOR. / ET PER XIII. EOSQUE DIFFICILLIMOS, PRAELUXIT. / PASTOR S.^{TI} NICOLAÏ BRUXELLIS. / HANC ECCLESIAM, ULTIMO SAECULO DEVASTATAM, / RESTAURARI CURAVIT. / TANDEM, POST MULTOS LABORES, UTILIS OMNIBUS, / INJURIS NEMINI, PLENUS MERITORUM, MAGNO SUI RELICTO DESIDERIO. / QUIEVIT IN DOMINO, / KAL. FEB. MDCCCXVI AETATIS 60. / R.I.P.". Het lettertype is Romeins, de bladspiegel is gecentreerd. Centraal onderaan de plaat is een offerblok voorzien waarop "MARIA / PACIS." Staat geschreven. Helemaal onderaan lezen we: "AEDITUI L.L.Q. POS."

Opvallend is dat alle opschriften, symbolen en ornamenten op deze gedenkplaat zijn beschilderd in goudverf, wat mooi contrasteert met de zwart beschilderde plaat. In het boogveld, bovenaan zijn twee takken van een treurwilg die het opschrift: "D.O.M. / ET / PIAE MEMORIAE" omgeven. Het schilderij wordt geflankeerd door twee omgekeerde toortsen waarrond een lint slingert, en helemaal onderaan twee rosassen en dito gevleugelde zandlopers.

Bibliografie

- Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1A, Mardaga, Luik, 1989, pp. 187-190.*
 COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotoreportorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 80.
 DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 76.
 KIK, B24826 (1941); B24825 (1941).

INV 6 (Afb. 12) – Cenotaaf voor Jean Baptiste GRAAF VAN MONCEAU (1821) – Sint-Denijskerk (Vorst). Auteur onbekend. (foto KIK b057489)

De Sint-Denijskerk bevindt zich in het historische centrum van Vorst, tussen het Sint-Denijsplein en de resten van de voormalige abdij van Vorst -die vanaf 1761 werd vergroot door architect Laurent-Benoît Dewez. De kerk kent haar oorsprong in de 12^e eeuw en is ontegensprekelijk verbonden met de legende van de Heilige Alena, een martelares uit de 7^e eeuw. In het koor van de kapel kan men immers de cenotaaf van deze heilige bewonderen. Het is een van de weinige grafmonumenten uit de 12e eeuw die in België bewaard gebleven zijn.

Jean Baptiste Graaf van Monceau wordt in Brussel geboren op 7 november 1760. De man had er een zeer indrukwekkende militaire carrière opzitten vooraleer hij het leven liet in 1821: in dienst van de Baataafse republiek (1795-1806), het Bataafse Gemenebest (1801), het koninkrijk Holland (1806-1810) – waar hij werd genaturaliseerd tot Hollander op 30 maart 1808 – en het Franse Keizerrijk (1804-1814) van Napoleon Bonaparte. Zijn bijnaam was *le général sans tache* (de smetteloze generaal). Kort na zijn ontslag uit het Franse leger vestigde hij zich definitief te Vorst waar hij op 61-jarige leeftijd, op 29 december 1821, een natuurlijke dood stierf en werd begraven op het kerkhof van Vorst 'waar een grafsteen zijn laatste rustplaats bedekt'. De

Dumonceaustraart in Brussel is naar hem vernoemd.

In de zuidelijke zijbeuk van de kerk, een arduinen steen van bijna 2 meter hoog met een uitgehouwen obeliskvormige stèle waarin, ter hoogte van de top een ovaal marmeren medaillon met het wapen van de graaf. Hieronder de epitaaf in het Frans met gecentreerde zetspiegel van de hand van prof. Philippe Lesbroussart (1781-1855), lid van de *Société de littérature de Bruxelles*: "ICI REPOSE / LE LIEUTENANT GENERAL / J.B. COMTE DU MONCEAU / GRAND OFFICIER DE LE LEGION D'HONNEUR / GRAND CROIX DE LA FIDELITE DE BADE / CHEVALIER DE ST LOUIS / MEMBRE DES ETATS GENERAUX / ILLUSTRE GUERRIER / VERTUEUX CITOYEN / IL FIT HONNEUR A SA PATRIE / NE A BRUXELLES LE 8BRE 1760 / IL Y TERMINE SA GLORIEUSE CARRIERE / LE 29 XBRE 1821 / R.I.P."

Bibliografie

- COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Ukkel*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 21.
- DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 71.
- DUMONCEAU, F., *Mémoires du Général Comte François Dumonceau*, Brussel, 1958.
- FRANSEN, B. (o.l.v.), *De Heilige Alena, verering en verbeelding. Gids voor een bezoek aan de Sint-Denijskerk van Vorst*, Brussel, 2006, p. 57.
- VAN SYPESTEYN, J.W., *Het leven en karakter van Jean Baptiste Graaf Du Monceau, Oud-Maarschalk van Holland*, Muller, 's Hertogenbosch, 1852.
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Dumonceau > geraadpleegd op 10 september 2022
- KIK, B057459.

INV 7 (Afb. 13) – Monument (grafmonument) Andries Cornelis LENS (1823) – Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk (Brussel)
Beeldhouwer Gilles Lambert GODECHARLE (Brussel, 1751 – Brussel, 1835).

De Onze-Lieve-Vrouw ter Kapellekerk heeft een complexe bouwgeschiedenis waarvan de belangrijkste bouwcampagnes zich situeren in de 13e en 15e eeuw. De huidige barokke torenbekroning is een ontwerp van architect Antoon Pastorana (1640-1702). In 1751 tenslotte werd de sacristie aangebouwd met nog een opmerkelijk interieur in Régence-stijl. In de 19e en 20e eeuw volgen verschillende restauratiecampagnes onder leiding van stadarchitect Pierre-Victor Jamaer, gevolgd door Maurice Van Ysendijck en M. en P. Mignot. Het interieur en het meubilair van de kerk is hoogst opmerkelijk met, wat grafmonumenten betreft, een mooi spectrum van 17e, 18e en 19e graftekens, ook de glasramen van het atelier Capronnier zijn het bekijken waard.

Andries Cornelis Lens (1739-1822) wordt in Antwerpen geboren, en is één van de zonen van bloemenschilder Cornelis Lens (1713-1790), en de oudste broer en leermeester van Jan Jacob Lens (1746-1814), eveneens een succesvol neoclassicistische

schilder, met wie hij samen een reis naar Italië ondernam. Terug in Antwerpen in 1768 pleit hij voor een hervorming in de Academie waarbij meer aandacht naar de studie van de Antieken moest worden geschonken. Hij neemt evenwel ontslag in de Academie – na een dispuut omtrent de inmenging van de Sint-Lukasgilde – en wordt hartelijk ontvangen in Brussel waar hij prompt als hofschilder van de Oostenrijkse landvoogd Karel van Lotharingen wordt benoemd, hij zal er o.a. de appartementen in het kasteel Schonenberg (het huidige Koninklijk Paleis) voor decoreren. In 1776 brengt hij *Le costume ou essai sur les habillements et les usages de plusieurs peuples de l'Antiquité, prouvé par le Monuments* uit dat enorm veel invloed heeft uitgeoefend op Franse en Duitse kunstenaars. Het werk zou verplichte kost zijn geweest in het atelier van de Franse schilder Louis David. De Friese-Kunstschilder Laurens Alma Tadema (1836-1912), die tijdelijk in Brussel woonde voor hij definitief naar Londen verhuisde en daar groot succès boekte, zou het als leidraad hebben gebruikt in vele van zijn schilderijen. In 1803 is Lens stichter en voorzitter van de *Société de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles* dat weliswaar een zeer kort leven is beschoren. In 1811 volgt de *Traité du bon goût ou la Beauté de la peinture considérée dans toutes ses parties*. De invloed van Lens op de 19e eeuwse Belgische neoclassicistische schilderkunst is niet te onderschatten. Schilders zoals Navez, De Caisne, Cels en later Madou zijn schatplichtig aan hem.

Deze cenotaaf moet worden gelezen als een eerbetoon aan Lens; het in herinnering houden van de inspirator van het neoklassieke ideaal! Het zou tevens het laatste werk van Godecharle zijn als beeldhouwer, en werd vervaardigd naar een ontwerp van de Naamse neoclassicistische schilder en voormalige leerling en medewerker van A.C. Lens, Pierre Joseph Célestin François (1759-1851). Er bestaat een lithografie van het Lensmonument (Afb. 14), door de Brusselse lithograaf Guillaume Philidor Van den Burggraaff (1787 – 1856), vermoedelijk naar een tekening van Jacob Joseph Eeckhout (1793 – 1861). Het is evenwel niet duidelijk of het een (definitieve) ontwerp-tekening betreft dan wel een tekening naar het gerealiseerde monument.

In hun publicatie en naslagwerk *Collection de portraits des artistes modernes, nés dans le royaume des Pays-Bas. dessinés par J.J. Eeckhout et lithographiés par G.P. van den Burggraaff*, uitgegeven te Brussel in 1822, het sterfjaar van Lens, zijn de eerste twee kunstenaarsportretten niet toevallig

Afb. 14 foto KIK m173752bis

die van de beeldhouwer Gilles Lambert Godecharle, gevolgd door dat van A.C. Lens! Net zomin is het niet toevallig dat Godecharle als beeldhouwer is betrokken bij het Lensmonument; ze kenden mekaar en deelden dezelfde idealen en visie – de beeldhouwer was eveneens lid van de *Société de peinture, sculpture et architecture de Bruxelles*. We kennen trouwens twee portretbustes van Lens van de hand van Godecharle, een van 1813 (KMSK Brussel, inv. 1401), en een vermoedelijk uit 1817 (Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts).

Zwarte marmeren obelisk met zeer brede basis, bijna een piramide, met centraal, op een sokkel, een witstenen (beschilderde) barokke beeldengroep. Centraal staat een klassieke stèle waarop het epitaaf: “D.O.M. / LES AMIS DES ARTS, / A LA MEMOIRE / D’ANDRE CORNEILLE LENS / REGENERATEUR / DE LA PEINTURE EN BELGIQUE / ET PARFAIT CHRETIEN, / IL REUNIT / LA PRATIQUE DE TOUTES LES VERTUS / A UN TALENT ENCHANTEUR. / DECEDE LE 30 MARS 1822. / AGE DE 83 ANS / R.I.P.” De centrale medaillon met een portret in profiel van de kunstenaar wordt enerzijds ondersteund door een gevleugelde putto, die in zijn linkerhand het brandende hart van de vurige liefde omhoog houdt, anderzijds door een klassieke gedrapeerde vrouwenfiguur met een masker

op het hart, symbool van de caritas, over haar rechterhand zien we een lauwerkrans liggen. Voorts zien we het glorierijke kruis met wolken op de achtergrond en een anker. Helemaal bovenaan, in de top van de obelisk een ouroboros, het antieke symbool bij uitstek voor de eeuwigheid. Onderaan, aan de voet van de stèle zien we het schilderspalet en een bundel penselen en de titels van zijn beroemdste geschriften uit 1776 en 1811 (cfr. supra).

Bibliografie

- Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1B*, Mardaga, Luik, 1993, pp. 137-146.
- COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 18.
- COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 67-89, 105-113, (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).
- DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 32.
- DEVIGNE, M., *De la parenté d’inspiration des artistes flamands du XVIIe et du XVIIIe siècle. Laurent Delvaux et ses élèves*, Bruxelles-Paris, 1928, pp. 34-53, 113.
- HEYMANS, Henri, *Lens (André-Corneille)* in *Biographie Nationale*, vol. 11, kol. 810-816.
- SIRET, Ad., *François (Pierre Joseph Célestin)* in *Biographie Nationale*, vol. 7, kol. 259-260.
- VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 207-236.
- VAN SPRANG, S. (o.l.v.), *Schilderijen en sculpturen. Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapelle, Brussel*, vzw de vrienden van de Kapellekerk, Brussel, 2010, pp. 118-119.
- KIK, A8965 (1914-1918); B25341 (1942); M95854 (1972).

INV 8 (Afb. 15) – Epitaaf van Willem Charles Ghislain GRAAF VAN MERODE (†1830) en zijn echtgenote Marie Josèphe Félicité Ghislaine d'Ongnies (†1842) – Sint-Jan en Stefaan ter Miniemenkerk (Brussel)

Beeldhouwer Willem GEEFS (Borgerhout, 1805 – Schaarbeek, 1883)

Begonnen in 1700, werden de bouwwerken van deze voormalige kloosterkerk van de Miniemen voltooid in 1715, met uitzondering van de noordelijke toren die onafgewerkt bleef. Dit kerkgebouw is een interessant voorbeeld van de overgang tussen de barok en het classicisme; cfr. toepassing van de kolossale orde. Hoewel men niet zeker is van de architect, vermoedelijk Willem de Bruyn, geven historische bronnen wel aan dat pater Philibert de werken leidde en dat architect Guillaume De Bruyère eveneens aan de bouw meewerkte. In de 19e eeuw werd ze door stadsarchitect Pierre-Victor Jamaer gerestaureerd. Er bestond eveneens een plan om de noordelijke toren af te werken naar een ontwerp van T.-F. Suys maar dat werd nooit uitgevoerd. Het interieur beschikt over een schitterend classicistisch altaar dat oorspronkelijk uit de

abdij van Heylisseem komt en werd vervaardigd door Jean Philippe Augustin Ollivier, of ook Ollivier de Marseille genoemd (Marseille, 1739 – Brussel, 1788).

Willem Charles Ghislain van Merode (Brussel 1762- Everberg 1830) was graaf van Merode en van het Heilig Roomse Rijk, achtste markies van Westerloo en Trélon en prins van Rubempré-Everberg. Hij erfde eveneens de titel baron van Ronse en was de laatste om die te dragen. In de Oostenrijkse Nederlanden was hij kamerheer van de Oostenrijkse keizer en in 1788 ambassadeur in Den Haag. In 1794 emigreerde hij met zijn gezin naar Duitsland en kwam pas in 1800 terug. Onder het Franse Bewind was hij *maire* [burgemeester] van Brussel (1805-1810) en lid van de Senaat (1809-1814). Dit laatste bracht mee dat hij in 1809 verheven werd tot *Comte de l'Empire*.

Tijdens de snelle opeenvolging van voorlopige besturen vanaf februari 1814, werd Willem van Merode in augustus 1814, onder het nieuwe staatshoofd Willem van Oranje, een van de zeven leden van de 'Geheime Raad' in de voorlopige regering.

Op 5 maart 1816 werd De Merode benoemd in de Ridderschap van Henegouwen; dit besluit werd ingetrokken. Op 18 juni 1823 verkreeg hij adelserkenning met de titels 'markies van Westerloo' en graaf, de titel van markies overdraagbaar bij eerstgeboorte en de titel van graaf/gravin voor alle andere Merodes. Op 15 oktober 1823 verkreeg hij de titel 'prins de Rubempré en van Eve(r)berg', overdraagbaar bij eerstgeboorte. In 1817 verkreeg zijn echtgenote, gravin Marie Josèphe Félicité Ghislaine (de Mastaing) d'Ongnies, machtiging om de titel van prinses van Grimbergen te blijven voeren; de titel ging bij eerstgeboorte over op de nakomelingen van het echtpaar de Merode-d'Ongnies. Hij werd ook nog grootmaarschalk aan het hof van Willem I en ambassadeur. Hij is de vader van o.a. Frédéric de Mérode (1792 – 1830, cenotaaf in de Sint-Michielskathedraal door Willem Geefs, 1837) en Félix de Mérode (1791 – 1857, cenotaaf in de Sint-Michielskathedraal door Charles Fraikin, 1859).

Imposant rijkelijk gesculpteerd monument tegen de zuil van het transept bestaande uit drie registers; het onderste, de lampet met wapen van de graaf links en de gravin links, waarboven een zeer uitgebreid epitaaf van beide. Laatstgenoemde als console voor wat verder zeer architecturaal wordt uitgewerkt; het centrale register bestaat uit twee nissen, bevat tussen twee gecanneleerde zuilen, op

basis met renaissancegrotesken en wapenschilden, bekroond met Korintisch kapiteel. In de nissen twee beelden, links Kardinaal Carolus Borromeus in kardinaalsgewaad en met ciborie in beide handen, en rechts een Onze-Lieve-Vrouw met kind. Boven elke nis een oculus en borstbeelden van meneer en mevrouw. Een bekroning met hoofdgestel waarin gevleugelde putti, op een tandlijst en modillons, waarboven, bij wijze van bekroning het derde register bestaande uit een centraal geplaatst kruis met banderolle, geflankeerd door putti, die een bloemenguirlande schikken over voluten en loof.

Bibliografie

Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Stad Brussel. Binnenstad, 1B, Mardaga, Luik, 1993, pp. 422-428.

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant.*

Kantons Brussel I tot IX, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 60.

DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 130.

MARCHAL, Edm., Notice sur Guillaume Geefs in *Biographie Nationale, Notices biographiques*, Bruxelles, 1888.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 185-201.

KIK, B28461 (1942); M73077 (1972); B62759 (s.d.).

INV 9 (Afb. 16) – Gedenkplaat voor François ANNESENS (1834) – Onze-Lieve-Vrouw ter Kappellekerk (Brussel)

Beeldhouwer Jan Lodewijk VAN GEEL (Mechelen, 1787 – Brussel, 1852) en architect Tilman-François SUYS (Oostende, 1783 – Wingene (Brugge), 1861).

Jan Lodewijk van Geel, zoon en leerling van beeldhouwer Jan-Frans Van Geel (1766-1830). Kreeg ook les van de schilder Louis David tijdens zijn ballingschap in Brussel.

Deze gedenksteen werd opgericht door de graven Henri de Mérode-Westerloo en Amédée de Beaufort, ter nagedachtenis van Frans Anneessens

(1660 – 1719). Deze gildedeken werd op de Grote Markt van Brussel onthoofd wegens zijn betrokkenheid tijdens de volksoproer van 1719 in de toenmalige Oostenrijkse Nederlanden. De Alexianenmonniken kregen de toelating om het stoffelijk overschot te begraven in de Kapellekerk, zodat het misdadigershoekje van het kerkhof hem bespaard bleef. In 1889 werd er een marmeren beeld van Anneessens op het naar hem vernoemde plein ingehuldigd, gemaakt door Thomas Vinçotte op een sokkel van architect Ernest Acker.

De gedenkplaat is in zwarte marmer (of graniet) en meet ongeveer 2 meter met cirkelvormig hoofdeind. Hierin bevindt zich in wit marmer het portret in profiel van Anneessens; afgebeeld als edelman in jaquette en met pruik. Zijn portret wordt omgeven door een krans, samengebonden met lint waarin ook takken met eikenblad. Centraal bovenaan een 10-puntige ster, waarboven het Latijnse opschrift "IN MEMORIA AETERNA ERIT JUSTIS." Voorts links van het portret "PS:" en rechts "CXI." Onderaan het epitaaf, eveneens in Latijn, en gecentreerd: "SUB HOC TUMULO IN PACE QUIESCIT / FRANCISCUS ANNEESSENS / BRUXELLENSIS, / NATIONIS VULGO S^{TI} NICOLAI SYNDICUS, / QUI JURAMENTIS FIDELITER SERVATIS? / ET JUREJURDANIS, PRIVILEGIISQUE / OPIFICIORUM CORPORUM URBIS HUIUS / RELIGIOSE DEFENSIS, / AD EXTREMUM DUCTUS FUIT SUPPLICIUM / QUOD, CUM FIRMA FIDUCIA IN CHRISTUM, SUPREMUM JUDICUM JUDICEM, / INTURBABILI ANIMO SUBIVIT./ SPRETA NECE, MORIENDO VIR ILLE / PRO DEFENSIONE JURIS SUI ORDINIS / NON FRANGENDAE FIDEI, INSIGNE DEDIT EXEM^{AR} / OCCISUS EST ANNO AETATIS SUAE LXXDIE VERO / 19 SEPT: 1719 / R.I.P." Nog daaronder bevindt zich schenkingsinscriptie: "MEMORIAE ANNEESSENS COMITES DE MERODE WESTERLOO / ET AMEDEUS DE BEAUFORT HUNC POSUERE LAPIDEM. 1834"

Des Marez heeft het in zijn gids over « *une plaque commémorative qu'y placèrent, en 1834, en souvenir de François Anneessens,...fut inhumé dans l'église de la Chapelle. L'architecte Suys fit le dessin de cette pierre commémorative et le sculpteur Van Geel l'exécuta. On conviendra qu'elle n'a rien de bien artistique* » dicit de voormalige archivaris van de Stad Brussel (sic).

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 17.
COEKELBERGHS, D., LOZE, P. (o.l.v.), *1770-1830. Om en rond*

het neo-classicisme in België, Gemeentekrediet, s.l., 1985, pp. 431-432, (Tentoonstellingscatalogus, museum van Elsene 14 november 1985 – 8 februari 1986).

DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 35.

SIRET, Ad., *François (Pierre Joseph Célestin)* in Biographie Nationale, vol. 7, kol. 259-260.

STAPPAERTS, Félix, *Geel (Jean-Louis Van)* in Biographie Nationale, vol. 7, kol. 542-544.

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 368-372.

KIK, E10254 (s.d.).

INV 10 (Afb. 17) – Monument VAN MALE DE GHORAIN (1839) – Sint-Jan-de-Doperkerk (Molenbeek) (foto KIK m025309)

Beeldhouwer Pierre PUYENBROECK (Leuven, 1804 – Schaarbeek, 1884).

De beeldhouwer Pierre Puyenbroeck is een leerling van Godecharle en zal hem ook eren met een marmeren portretbuste in 1837 – naar een kopie van een zelfportret (KMSK, inv. 557) en vervolgens bij het atelier van Guillaume (Willem) Geefs in Brussel. Hij is auteur van de Kruisweg (staties) in de Kathedraal van Brussel, een werk uit 1869, en zal vanaf

1870 de vier belangrijkste beeldengroepen, allen jachttaferelen, waaronder *Cupido met leeuw* van zijn leermeester Godecharle, in het Warandepark, vervangen door kopieën. Het Museum van de Stad Brussel beschikt immers over een terracotta van bovenstaande beeldengroep dat waarschijnlijk als (voor)studiemateriaal diende voor de uitvoer ervan (zie <https://collections.heritage.brussels/nl/objects/36683>). Voordien al, in 1831, kreeg hij opdracht om de 17^e-eeuwse beelden Narcissus en Diana van de in Geraardsbergen geboren beeldhouwer Gabriël Grupello (1644-1730) te reconstitueren voor hun overdracht naar het KMSK van België nadat ze tijdens de gevechten van 1830 in het Warandepark werden beschadigd. Ze werden vervangen door kopieën, de huidige Diana is van Egide Mélot, de huidige Narcis van Albert Desenfans. Voorts was hij betrokken bij de restauraties van de stadhuizen van Brussel en Leuven. Zijn bekendste leerling is zonder twijfel de uit Herentals afkomstige apothekerszoon Charles Fraikin.

Laurent-Albert Ghislain van Male de Ghorain (Brussel, 23 augustus 1776 – Sint-Jans-Molenbeek, 20 april 1839) was een Zuid-Nederlands edelman. Zoon van Jean van Male, rechtsgeleerde en raadsheer bij de Raad van Brabant, en van Marie-Thérèse de Man d'Hobruge, vrouw van Brachène, Roekel en Ghorain. Onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd deze Laurent in 1823 erkend in de erfelijke adel. Hij promoveerde tot licentiaat in de rechten, werd referendaris bij de Raad van State en gemeenteraadslid van Sint-Jans-Molenbeek. Hij trouwde in 1802 met Marie-Louise de Cloeps d'Heermesse (1781-1842; zie ook INV 12).

Imposant wandmonument in zwarte marmer (graniet) bestaande uit een sokkelvormige stèle, op hoge basis. Bovenop de geprofileerde kroonlijst van de stèle en fronton met akroteria en een hoog oplopende obelisk. Het geheel wordt verlucht met witmarmeren element zoals de plaat met epitaaf die aan weerszijden wordt omgeven door omgekeerde toortsen. Centraal op het fronton een kruis in een krans met linten en verluchte akroteria in de top van de obelisk prijkt een ourobourous. Centraal op het fronton een marmeren beeld met een klassiek getooide pleurante, met losse haren die met beide armen een urne omhelst en beweent. Aan haar rechtersvoet, onder de urne, het blazoen van Van Male de Ghorain.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 16.
KIK, M25309 (1972)
MARCHAL, Edm., *Puyenbroeck (Pierre)* in Biographie Nationale, vol. 18, kol. 359-360.
VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 314-315.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Laurent-Albert_van_Male_de_Ghorain - geraadpleegd op 30/09/2020

INV 11 (Afb. 18) – Epitaaf van Jean-Baptiste ROUSSEAU (1842) – Onze-Lieve-Vrouw ter Zavelkerk (Brussel)

Auteur onbekend.

Het leven van deze Franse dichter en toneelschrijver (Parijs, 1670 – Brussel, 1741) leest als een schelmenroman. In 1712 werd hij gestraft met eeuwige verbanning voor het maken en verspreiden van onreine, satirische en lasterlijke verzen... Na omzwervingen in Zwitserland en Wenen verhuist hij naar de hertog van Arenberg in Brussel waar hij in 1722 bezoek kreeg van Voltaire dat na één koetstocht zou resulteren in een diepe en blijvende vijandschap. Ondanks dat hij terug naar Frankrijk mocht in 1737, vertrok hij terug naar Brus-

sel in 1739, en ditmaal definitief, hij zal er berooid sterven in het huis van graaf van Lannoy (1684-1755) in 1741. Hij werd begraven in de inmiddels verdwenen kloosterkerk van de ongeschoeide karmelieten (in de nabijheid van de Kleine Zavel). Zijn resten zijn in 1842 overgebracht naar de Zavelkerk waar deze epitaaf aan hem herinnert. Het graf-schrift was van de hand van zijn vriend Alexis Piron (1689-1773) en luidde:

Ci-gît l'illustre et malheureux Rousseau:

Le Brabant fut sa tombe, et Paris son berceau.

Voici l'abrégé de sa vie

Qui fut trop longue de moitié :

Il fut trente ans digne d'envie

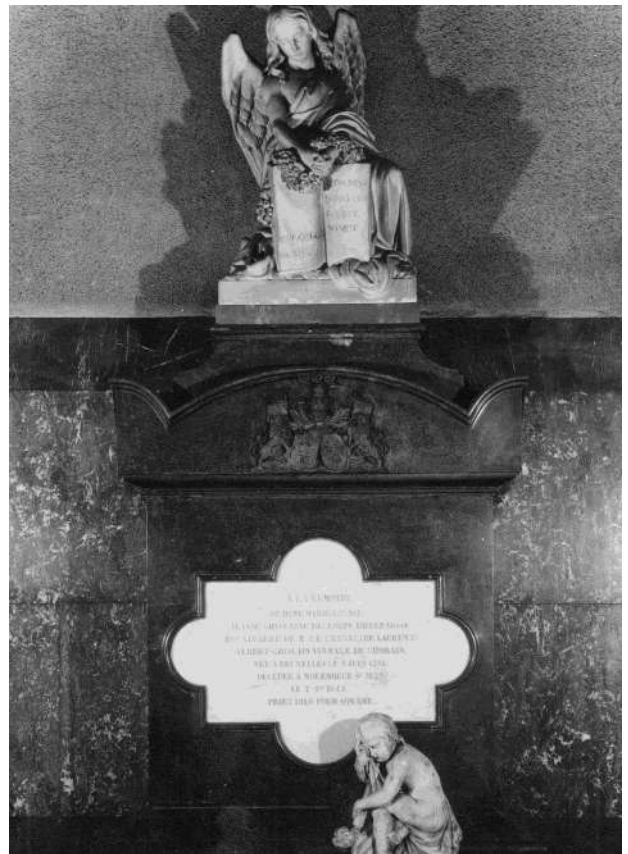
Et trente ans digne de pitié.

De epitaaf is een wandmonument. Een zwart marmeren plaat rust op een entablement en wordt bekroond met een grote boog waarin zich een oculus bevindt. Hierin, en rustend op een eenvoudige, centraal geplaatste voluutconsole staat een wit marmeren borstbeeld van de dichter. Op de plaat lezen we: ICI ONT ÉTÉ DÉPOSÉS LE 19 DÉCEMBRE 1842 / PAR ORDRE DE S.M. LEOPOLD 1ER ROI DES BELGES / ET PAR LES SOINS DU MINISTRE DE L'INTÉRIEUR J.B. NOTHOMB / LES RESTES MORTELS DU POÈTE / J.B. ROUSSEAU / NÉ À PARIS LE 6 AVRIL 1670 / MORT EN EXIL À BRUXELLES LE 17 MARS 1741.

Dient een gelijkenis met de 7 jaar eerder opgerichte epitaaf aan Anneessens in de Kappellekerk zich op (cfr. INV. 9), een werk van het duo Jan Lodewijk VAN GEEL (Mechelen, 1787 – Brussel, 1852) en Tilman-François SUYS (Oostende, 1783 – Wingene (Brugge), 1861)? De verschillen zijn navenant, een medaillon versus een borstbeeld – dat waarschijnlijk postuum werd gerealiseerd? Met uitzondering van het zwarte marmer zijn ook in de uitvoer, en het gekozen model van de platen heel wat verschillen te zien wat een toeschrijving aan Van Geel en/of Suys zeer moeilijk te staven valt.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 34.
KIK, B102757 (1952)
DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 91.

INV 12 (Afb. 19) – Monument DE CLOEPS D-HEERNESSE (1842) - Sint-Jan-de-Doperkerk (Molenbeek). (foto KIK B102757)
Auteur onbekend.

Dit wandmonument werd opgericht ter ere van Marie Louise Jeanne Ghislaine Decloeps d'Heernes (1781-1849). Zij was de weduwe [*douaiërrer*] van de Zuid-Nederlandse en tevens in Brussel geboren edelman Laurent-Albert Ghislain van Male de Ghorain (1776-1839; zie ook INV 10). Hij was een telg uit een adellijke familie van Male, die de riddertitel hadden verleend in 1627 door koning Filips IV van Spanje, en was de zoon van Jean Van Male, rechtsgeleerde en raadsheer bij de Raad van Brabant. Onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd Laurent-Albert in 1823 erkend in de erfelijke adel. Hij promoveerde tot licentiaat in de rechten, werd referendaris bij de Raad van State en gemeenteraadslid van Sint-Jans-Molenbeek (de weliswaar korte Van Male de Ghorainstraat in het oude centrum van Molenbeek, nabij het gemeentehuis, werd naar hem genaamd). In 1802 huwde hij Marie-Louise en ze hadden één zoon, Josse van Male de Ghorain, met afstammelingen tot heden.

Zwart marmeren stèle met gebogen fronton tussen akroterieën. Oplopend naar een kleine sokkel waarop een geknielde engel (in witte marmer of beschilderde witsteen) met gebogen hoofd naar beneden, en gevouwen handen leunend op een openstaand boek. Rondom zijn polsen een (lijk)

wade en een bloemenguirlande. Jammer genoeg kon het monument niet worden bezocht waardoor de inscriptie op het boek, op basis van de foto, niet voldoende leesbaar is. In het gebogen fronton van de stèle, de verheven wapenschilden van de Male en Decloeps d'Heernesse. Centraal in een vierlobbige nis met wit marmeren plaat de epitaaf met gecentreerde zetspiegel: A LA MÉMOIRE / DE DAME MARIE-LOUISE / JEANNE-GHISLAINE DECLOEPS D'HEERNESSE, / DOUAIÈRE DE M. LE CHEVALIER LAURENT-ALBERT-GHISLAIN VANMALE DE GHORAIN, / NÉE À BRUXELLES LE 3 JUIN 1781, / DÉCÉDÉE À MOLENBECK ST JEAN / LE 7 9BRE 1849 / PRIEZ DIEU POUR SON ÂME. Aan de voet rechts van de stèle zit een we-nende putti (in witte marmer of beschilderde witsteen) die zijn tranen bedwingt en wegveegt met een doek, en met in zijn andere hand een omgekeerde toorts.

Dit grafteken staat ver van wat 10 jaar eerder door Pierre Puyenbroeck werd vervaardigd voor Marie Louises echtgenoot (zie INV 10). De typologie, de kwaliteit van uitvoering en mogelijk ook materiaalgebruik (witte marmer versus beschilderde witsteen of zelf gips?) zijn in het van Male de Ghorainmonument veel hoogstaander. Het toeschrijven aan Pierre Puyenbroeck of diens atelier is dan ook iets te voorbarig. Opvallend toch in dit monument is de asymmetrie van de compositie, met name dan de plaats van de putti aan de voet van de stèle in het bijzonder.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 16.

KIK, M25307 (1972).

COOMANS DE BRACHENE, O., *Etat présent de la noblesse belge. Annuaire 1993*, Brussel, 1993 (zie ook https://nl.wikipedia.org/wiki/Laurent-Albert_van_Male_de_Ghorain)

INV 13 (Afb. 20) – Monument (gedenksteen)
Jacques STURM (1845) - Onze-Lieve-Vrouw ter
Kappellekerk (Brussel) (foto KIK B102757)
Beeldhouwer Jozef TUERLINCKX (Mechelen,
1809 – Mechelen, 1873).

Deze beeldhouwer volgt les in zijn geboortestad bij P.J. Tanbuyser (1796-1859) en zal zich vervolmaken in het atelier van Jan Frans Van Geel te Antwerpen, vanaf 1830, tevens het sterftejaar van Van Geel, in Den Haag, in het atelier van stadsge-noot en *beeldhouwer des konings van Holland*, Louis Royer (1792-1968), en vanaf 1836 te Parijs in het atelier van stadsgenoot en Louvre-conservator Jozef De Bay (1779-1863). Na een kort verblijf in zijn geboortestad trekt hij in 1840 naar Rome waar hij een zeer succesvolle carrière zal kennen, een resem bekroonde beelden in de collectie van het Museum Hof van Busleyden in Mechelen getuigen hiervan. Eens terug in Mechelen (1844) wordt hij aangesteld als leerkracht aan de Mechelse Academie en zal hij er tal van opdrachten krijgen, waaronder het standbeeld van Margaretha van Oostenrijk dat werd ingehuldigd in 1849 in het bijzijn van koning Leopold I.

Tekenaar, schilder en lithograaf Jacques (of Jakob)

Sturm werd in Luxemburg-Stad geboren op 13 maart 1807. Op 18-jarige leeftijd trekt hij naar Brussel om er in de leer te gaan bij de Koninklijke lithograaf Jean-Baptiste-Ambroise-Marcellin Jobard (1792-1861). Hij zal exposeren op Salons in Luik en Brussel, waar hij in 1838 een *Verleiding van Christus* exposeert. De KMSK van België hebben werk van deze neoclassicistische schilder met o.a. *Het wijwater* (inv. 573) en *Mannenportret* uit 1842 (inv. 5048) dat waarschijnlijk in Rome werd geschilderd en waar hij op 10 januari 1844 na een slepende ziekte sterft op 37-jarige leeftijd.

Het betreft een cenotaaf, zijn eigenlijke grafmonument bevindt zich in zgn. *Chiesa di San Giuliano dei Fiamminghi* ofwel de Sint-Juliaan-der-Vlamingenkerk te Rome. Het feit dat een Luxemburgse kunstenaar hier een grafmonument krijgt is een opmerkelijk gegeven. Deze kerk kende in 1844 een heuse heropleving en werd omgevormd tot een nationale kerk. Vele grafmonumenten die er vandaag nog kunnen worden aanschouwd stammen juist uit die periode – in het bijzonder het graf van gravin de Celles, echtgenote van de ambassadeur van de Verenigde Nederlanden te Rome, dat werd vervaardigd door Matthias Kessels. Mogelijk was beeldhouwer Tuerlinckx ook betrokken bij het grafmonument van Sturm (en anderen?) in Rome, hij verbleef er immers vanaf 1840 en zal er o.a. een buste maken voor paus Gregorius XVI, maar bijvoorbeeld ook een Madonna (KMSK, inv. 11626) en een Vrouw met tulband (KMSK, inv. 10942).

Centraal tafereel op dit cenotaaf is een wit marmeren beeld dat een slapend (rouwend) jong meisje, leunend op een kruis voorstelt. Aan het kruis, op de grond, liggen lelies en een schilderspalet met penselen. Het wordt ook wel 'Onderwerping' betiteld... erboven prijkt een medaillon met het profiel van Jacques Sturm, ofwel: 'Dit tegen den muur geplaatst denkmaal, bestaat uit een roode marmeren tafel, waarop een medaillon met het portret diens schilders; daaronder een voetstuk het standbeeld van een kind dragende. Dit marmeren beeld, 'de Onderwerping' voorstellende, en dat medaillon, [...], prijken op de Brusselse Tentoonstelling van 1845. In genoemde kerk treft men van denzelfden meester eene grafstede aan, der nagedachtenis van pastor Willaert gewijd' (zie INV. 16).

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 17.

CAMP, W.F., *De beeldhouwer Tuerlinckx. Bijdrage tot de kennis van 's mans leven en werken in De Vlaamsche Kunstbode*, 5, 1875, pp. 308-309.
 CONINCKX, H., *Tuerlinckx (Joseph-Jean)* in *Biographie Nationale*, 1930-1932, vol. 25, kol. 828-829.
 DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 32.
 VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 350.
 VANNERUS, J., *Sturm (Jacques)* in *Biographie Nationale*, 1926-1929, vol. 24, kol. 200-204.
 VAN SPRANG, S. (o.l.v.), *Schilderijen en sculpturen. Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kappelle, Brussel*, vzw de vrienden van de Kappellekerk, Brussel, 2010, pp. 120-121.
 KIK, B102757 (1952)

INV 14 (Afb. 21) – Monument Petrus TRIEST (1846) - Sint-Michiël en Sint-Goedele kathedraal (Brussel).

Beeldhouwer Louis-Eugène SIMONIS (Luik, 1810 – Koekelberg, 1881).

Deze uit Luik afkomstige beeldhouwer dient geen introductie. Waarschijnlijk is hij na Guillaume Geefs en Charles Fraikin de belangrijkste Belgische beeldhouwer uit de 19de eeuw. Na zijn studie bij Dewandre vertrekt hij in 1829 als 19-jarige op studiereis naar Italië, Bologna en Rome – het atelier van Matthieu Kessels in het bijzonder – kunnen

hem bekoren, hij portretteerde zijn leermeester met buste vermoedelijk in 1840 (KMSK inv. 559). Bij zijn terugkomst in 1836 vestigt hij zich te Brussel en wordt er aangesteld als leraar aan de Academie voor Schone Kunsten. Julien Dillens, Thomas Vinçotte, Charles Samuel en vele anderen worden door hem gevormd. Onderstaande mausoleum wordt een van zijn eerste grote opdrachten, later volgen het ruitersstandbeeld van Godfried van Bouillon (1848), de reliëfs van de portiek van het Munttheater (1851-1854), enkele sleutelwerken aan de Congreskolom (1859) – waaronder de twee leeuwen, waarvan een gipsen schaalmodel in de collectie van vzw Epitaaf (inv. 433) en openbare monumenten in Luik en Bergen.

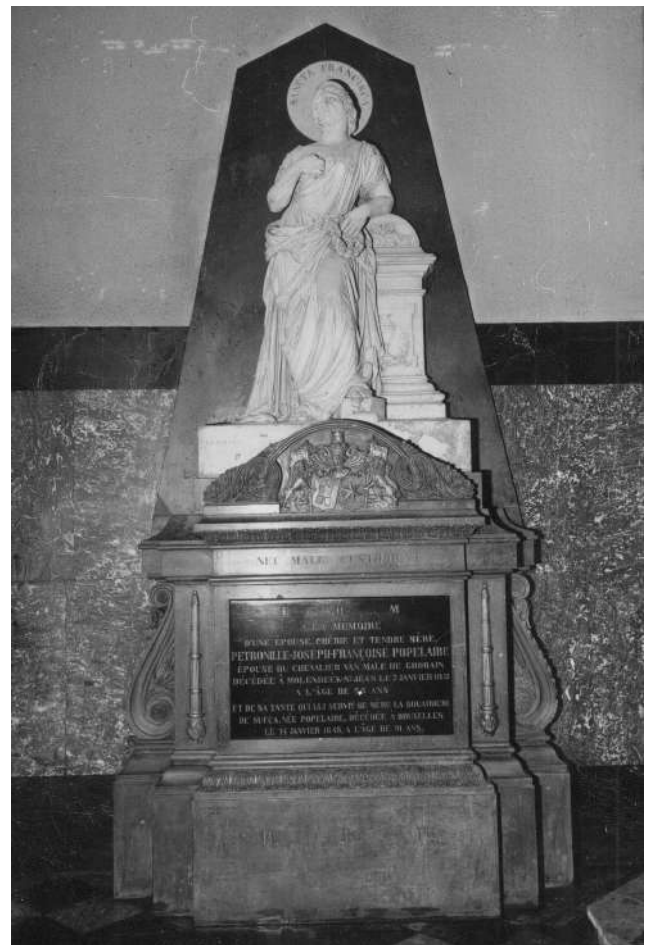
Petrus Jozef Triest (Brussel, 31 augustus 1760 – Gent, 24 juni 1836) was een Belgisch rooms-katholiek priester en kanunnik. Hij was lid van het Sint-Baafskapittel en stichter van verschillende rooms-katholieke religieuze congregaties. Hij speelde in Gent een aanzienlijke maatschappelijke rol in het eerste kwart van de 19e eeuw. Triest overleed op 24 juni 1836. Hij werd begraven op het kerkhof bij de kerk van Lovendegem. In 1902 werden zijn stoffelijke resten opgegraven en herbegraven op de begraafplaats van het klooster van de Zusters van Liefde te Lovendegem.

Het gipsen model van de beeldengroep *Charité* (Caritas) van dit mausoleum werd reeds in 1839 tijdens het driejaarlijkse salon van Brussel voorgesteld. Het monument zal er door de Regering worden opgesteld in 1846! Simonis gaat hier zeer vernieuwend te werk. In plaats van voor een toen gangbare liggend of leunend standbeeld van de overledene te kiezen, beperkt hij zich tot het afbeelden van een profiel in een eenvoudig medaillon. Op de achtergrond staat de vermelde beeldengroep Caritas bestaand uit de Deugd die de kanunnik links bekroont met een laurierkrans, en rechts, een engel (oorspronkelijk) met loftrompet, die de goede werken van de overledene verkondigt, en, bovenal, het symbool van Liefdadigheid verpersoonlijkt door een jonge vrouw omringd door drie kinderen. Het hele tafereel staat overduidelijk op een klassieke sarcofaag. Opmerkelijk blijft toch het feit dat het hoofdonderwerp of de personificatie van het mausoleum volledig verdwijnt voor het symbool van liefdadigheid die het doel was van het leven van de prelaat.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het*

meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kantons Brussel I tot IX, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 72.
DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 63.
MARCHAL, Edm., *Essai sur la vie et les œuvres de Louis-Eugène Simonis, membre de L'Académie, Biographie Nationale, Notices biographiques t. XLI*, Bruxelles, 1877.
VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 346-348.
KIK, B24141 (1941).
https://nl.wikipedia.org/wiki/Petrus_Jozef_Triest - geraadpleegd op 30 september 2020

INV 15 (Afb. 22) – Monument POPELAIRE (1848) - Sint-Jan-de-Doperkerk (Molenbeek)
(foto kik m 025310)

Petrus Jacobus of 'Jacques' JAQUET (Antwerpen, 1828 – Sint-Joost-ten-Noode, 1899)

Jongere broer en vaste medewerker (vlg. Marchal, Edm.) van de meer bekende beeldhouwer Jean-Joseph Jaquet (Antwerpen, 1822 – Schaarbeek, 1898). Beiden volgden les in de Academie voor Schone Kunsten te Brussel bij Louis Jéhotte. Ze

werkten vaak samen aan grotere beelden. Van Jacques is bekend dat hij de auteur is van het bronzen beeld van de excentrieke schilder Antoine Wiertz op het Blyckaertplein te Elsene (1881).

Met dit grafteken blijven we in de familie van Male de Ghorain (zie ook INV 10 en 12) waardoor de drie Molenbeekse graftekens een meer gedetailleerde studie verdienen zodoende de familiebanden te doorgronden want de epigrafië zorgt voor enige verwarring: “D.O.M. / A LA MÉMOIRE / D’UNE ÉPOUSE CHÉRIE ET TENDRE MÈRE, PETRONILLE-JOSEPH-FRANCOISE POPELAIRE / ÉPOUSE DU CHEVALIER VAN MALE DE GHORAIN / DÉCÉDÉE À MOLENBEEK-ST-JEAN LE 7 JANVIER 1851 / À L’ÂGE DE 58 ANS / ET DE SA TANTE QUI LUI SERVIT DE MÈRE LA DOUAIRIÈRE / DE SUCCA, NÉE POPELAIRE, DÉCÉDÉE À BRUXELLES / LE 14 JANVIER 1848, À L’ÂGE DE 91 ANS”...

Imposant wandmonument dat enige typologische verwantschap toont met dat van Van male de Ghorain (INV 10) dat door Puyenbroeck werd gerealiseerd. Zwart graniet geheel bestaande uit een zware sokkel, geflankeerd door voluten en bekroond door een gebogen fronton met blazoenen (van Male de Ghorain en Popelaire). Ook de epigrafië – in het Frans – op zwarte graniet. Vervolgens een brede obelisk. Het geheel wordt verlucht door een witmarmeren beeld, en Sint-Franciscus, turend naar de hemel en leunend op een stèle met gebogen fronton en laurierkrans in de hand. Links onderaan, op de basis van het beeld lezen we de handtekening van de beeldhouwer, J. Jaquet

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 16.

KIK, M25310 (1972)

MARCHAL, Edm., Notice sur Jean-Joseph Jaquet in *Biographie Nationale, Notices biographiques*, Bruxelles, .

VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 240-242.

INV 16 (Afb. 23) – Monument Emmanuel WILLAERT (1870) - Onze-Lieve-Vrouw ter Kappel-lekerk (Brussel)

Beeldhouwer Jozef TUERLINCKX (Mechelen, 1809 – Mechelen, 1873)

Ingetogen priestermonument. Op een zwarte granieten cippe met afgerond fronton en aktroria plaatste Tuerlinckx (links onderaan gedateerd en gesigneerd) in witte marmer een knielende vrouwenfiguur in gebedshouding, met gesloten ogen. Tegen de wand werd een grote witstenen gebogen plaat geplaatst, dewelke centraal wordt bekroond door een kelk op een wolk en hostie met stralen in kruisvorm op de achtergrond.

Frontaal op het vlak van de cippe, een epitaaf in het Latijn in verdiepte letters met gecentreerde zetspiegel: “D. O. M. / ET R.D. EMMANUELI WILLAERT / HUJUS TEMPLI PER ANOS XXV PASTORI VIGI-

LANTISSIMO / QUI DIEM CLAUSIT SUPREMUM KAL. FEBR. MDCCCLIV. / VIXIT DEO ET OVIBUS SUIS. / R. I. P." Hieruit leren we dat de eerwaarde Emmanuel Willaert gedurende 25 jaar dit gebedshuis heeft 'bewaakt' (... als een waakzame herder) en overleed in februari 1854.

Op het rechter vlak van de cippe lezen we volgende inscriptie: "HOE NECESSITUDINIS / MONUMENTUM LUGENTES / AMICI POSUERE" m.a.w. het monument werd opgericht door zijn rouwende vrienden.

Bibliografie

COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Sint-Jans-Molenbeek*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1978, p. 18.
CONINCKX, H., *Tuerlinckx (Joseph-Jean)* in *Biographie Nationale*, 1930-1932, vol. 25, kol. 828-829.
DES MAREZ, G., *Guide illustré de Bruxelles en deux volumes. Tome II Les monuments religieux*, Touring Club de Belgique, Bruxelles, 1928, p. 32.
VAN LENNEP, J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Koninklijke musea voor Schone Kunsten van België, Gent, 1992, pp. 350.
KIK, B28350 (1942).

INV 17 (Afb. 24) – Cenotaaf EMMANUEL DUC DE LOOZ-CORSWAREM (1877) – Sint-Pieterskerk (Ukkel) (foto KIK M69502)

Beeldhouwer Lucas DEBUE

Voor kerk zie INV 3.

Hertog Charles Louis Auguste Ferdinand Emmanuel de Looz Corswarem (Montigny-le-Tilleul, 7 juli 1769 - Ukkel, 16 september 1822), zoon van hertog Willem de Looz-Corswarem, werd kolonel bij de dragonders in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. In 1816 kreeg hij erkenning van erfelijke adel met de titel hertog, overdraagbaar bij eerstgeboorte, en benoeming in de Ridderschap van Limburg. Hij trouwde in 1801 met Caroline Denu (1779-1852) en ze kregen tien kinderen. Een ervan, Caroline de Looz-Corswarem, ... relatie met het glasraam met een voorstelling van Kardinaal Carolus Borromeus. De realisatie van het monument werd toevertrouwd aan Lucas Debue en moest een kopie zijn van het Schavyemonument door Godecharle uit 1814 "sans doute par souci de symétrie car elle devait lui faire face dans le chœur." Het monument werd op zijn huidige plek geplaatst in januari 1878.

Monumentale, eenvoudige stèle in zwart gepolijst graniet met een rechthoekige uitsparing in wit marmer waarin het Franse epitaaf met gecentreerde zetspiegel: "A LA MEMOIRE DE SON / ALTESSE SERENISSIME CHARLES-LOUIS / AUGUSTE-FERDINAND-EMMANUEL DUC DE / LOOZ-CORSWAREM ET DE CORSWAREM-LOOZ / NE LE 7 JUILLET 1769 / DECEDE EN SON CHATEAU D'UC- / CLE / LE 16 SEPTEMBRE 1822. »

Bibliografie

ANSEEUW, P., *À propos du mobilier de l'église Saint-Pierre: une stèle et un vitrail in Ucclesia*, mei 1982, pp. 2-4.
COEKELBERGHS, D., JANSSENS, W., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Brabant. Kanton Ukkel*, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel, 1977, p. 17.
KIK, M69502 (1971)
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Looz-Corswarem> - geraadpleegd op 29 september 2020.

Stad Oostende kiest voor een natuurlijke urnentuin.

Het Nieuwsblad, 28 mei 2022

De stedelijke begraafplaats, gelegen in de Stuiverstraat in Oostende, krijgt een natuurlijke urnentuin. Er is gekozen voor een sobere tuin waar geen herkenningstekens aangebracht worden en geen graven aanwezig zullen zijn: de graven worden op basis van gps-coördinaten bijgehouden in het begrafenisregister.

“Een urnentuin is een nieuwe en milieuvriendelijke manier om dierbaren een laatste rustplaats te geven”, stelt schepen van Burgerzaken en Toegankelijkheid Hina Bhatti (Open VLD). “Op de begraafplaats wordt een rustgevende en groene omgeving voorzien waar biologisch afbreekbare urnen begraven kunnen worden. Het proces wordt op deze manier overgelaten aan de natuur.” De stad wil op deze manier inzetten op duurzaamheid en vernieuwing. De urne is oplosbaar en zal daardoor na verloop van tijd verteren in de grond waardoor de assen van de overleden zullen opgaan in de natuur.” Om de natuur alle kansen te geven, werd beslist om geen eigen beplantingen, naamplaatjes of herdenkingsvoorwerpen toe te laten in de urnentuin, het is wel toegelaten om bloemen neer te leggen op de daartoe voorziene gemeenschappelijke plaatsen. De urnentuin krijgt de vorm van een veld met aangelegde paden

Aalst: V. VAK wil graven zonder concessies bewaren.

De Standaard, 14 juni 2022

In mei begon de stad Aalst met het ruimen van 700 graven waarvan de concessie al lang verlopen is. In blok A, een van de oudste delen van het kerkhof in Aalst, is met de ruiming van de graven begonnen. De leden van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon (V.VAK) uiten kritiek op de ruiming.

'We merken dat heel wat graven, die soms zelfs honderd jaar oud zijn, gemarkeerd zijn met verkleuren die aangeven dat de graven zeer binnenkort verwijderd worden', zegt Ilse Top, bestuurslid van V.VAK. 'De firma is zelfs al bezig met het verwijderen van een aantal graven. Het is mo-

gelijk dat er geen bekende personen in die graven liggen, maar ons gaat het erom dat je het geheel van de gravenrij beschadigt op die manier. Je kan het vergelijken met een rij van waardevolle woningen uit de jaren twintig en als je er daar een of twee tussenuit haalt, dan beschadig je het volledige zicht.' Volgens de leden moet de stad 'eervoller omgaan met haar funerair erfgoed'.

De vereniging had al contact met schepen van Bevolking Caroline De Meerleer (N-VA), die de graven zelf ging bekijken. Ze noemt de reactie van het erfgoedgenootschap 'bijzonder jammer'. Volgens haar is de V.VAK lid van de Erfgoedraad die de lijst actualiseerde, waardoor inspraak mogelijk was.

De bewuste lijst moet overigens nog 'gevalideerd worden' door het college van burgemeester en schepenen. 'We hebben de beschikbare capaciteit nodig op de begraafplaats omdat we maar een zeer beperkt aantal kelders hebben. Bovendien is het ook niet eerlijk ten opzichte van bestaande concessiehouders die wel een vergoeding betalen en het onderhoud van het graf op zich nemen', zegt De Meerleer. 'Desalniettemin willen we een aantal graftekens, die zich nog in goede staat bevinden, een tweede leven geven en in hergebruik laten gaan', zegt De Meerleer. 'Hiervoor dienen we nog een reglement op te maken. Ook peter- en meterschap willen we mogelijk maken voor graven, maar ook hiervoor willen we na de zomervakantie nog een reglement uitwerken.'

De V.VAK doet nu zelf een oproep naar Aalstenaars die eventueel peter- en meterschap willen opnemen over 165 graven die ter ziele dreigen te gaan. 'Het is jammer dat de stad hiervoor niet meer initiatief neemt, want er is zeker een draagvlak in Aalst om erfgoed te bewaren', klinkt het. Voorts heeft de vereniging sterke vragen bij de witte bordjes die aangeven dat een concessie binnenkort verloopt. 'Daar zijn monumentale graven bij', zeggen ze. 'Wij willen nu al de garantie dat deze gewoon blijven.'

Liedekerke: huisdieren krijgen begraafplaats.

Het Laatste Nieuws, 18 juni 2022

De nieuwe dierenbegrafplaats van Liedekerke bevindt zich op een voorbehouden zone van de

begraafplaats Kruisbeekveld. Inwoners kunnen er terecht met de assen van hun gecremeerde gezelschapsdier, de assen kunnen er begraven worden in een asurn of uitgestrooid worden in de voorbehouden strooizone. 'We hebben op onze bestaande begraafplaats een grote hoek vrijgemaakt om deze dierenbegrafplaats mogelijk te maken', aldus schepen Dirk Lodewijk (Vooruit). 'Er zijn in totaal vier cirkels die gebruikt kunnen worden als strooiweide. Als je vanop enige hoogte kijkt, zou dat de poot van een dier moeten voorstellen.'

Assen van een overleden dier mogen ook begraven worden. 'We hebben er bewust voor gekozen om geen stoffelijke overschotten te begraven', gaat Lodewijk verder. 'Dieren zoals paarden of grote honden zouden natuurlijk al meteen enorm veel plaats innemen. Mensen kunnen dus wel de assen uitstrooien, begraven en een gedenkplaatje op onze zuil kleven. Voor de realisatie van deze dierenbegrafplaats werd samengewerkt met Pro Natura en de provincie Vlaams-Brabant, die voor een deel het project gesubsidieerd heeft. Deze realisatie heeft de gemeente zo'n 10.000 euro gekost. Om jouw dier uit te strooien kost het 25 euro en een gedenkplaatje kan je aan dezelfde prijs krijgen. Een begraving van assen met een kleine grafsteen erbij kost 75 euro.'

Een begrafenisondernemer voor allerhande huisdieren uit Gooik stelde de vraag of ook mensen die niet in Liedekerke wonen gebruik mochten maken van de dierenbegrafplaats. Op de gemeenteraad werd dat voorstel unaniem goedgekeurd. Baasjes die niet in Liedekerke wonen maar hun dier er wel willen begraven of uitstrooien betalen het dubbele van de prijs. In het kader van het gemeentelijke Bijenplan werd de dierenbegrafplaats ingericht met bijenvriendelijke bloemen en planten. In de herfst worden nog laanbomen aangeplant.

Hasselt: inkomboog van steenkapperij Harzimont-Corsouls wordt blootgelegd bij sloopwerken:

Harzimont-Corsouls was als steenkapper gevestigd achter hotel du Nord aan het station. Ze verkochten marmer voor grafstenen, schoorstenen, altaren, preekstoelen en doopvaten. Oprichter Matheus Harzimont kwam uit het Waalse Ouffet maar zakte af naar Hasselt om te huwen met Anna Maria Corsouls, wat meteen het opschrift van de inkomboog vverklaart. De boog dateert zeker van voor 1900 en is dus geschiedkundig best belangrijk. De mooiste grafstenen van de firma zijn te vinden

op het oude kerkhof aan de Kempische Steenweg: het grafmonument voor Frans Massy kwam bijvoorbeeld van bij steenkapperij Harzimont-Corsouls. De boog, waarbij de letters uitgekapt zijn in zwarte steen, werd bij de afbraakwerken vakkundig afgeschermd en zal bewaard blijven om mogelijk dienst te doen als toegangspoort naar de nieuwbouw of de achterliggende tuinen.

De arenden terug op post

COLOFON

Epitaaf vzw
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 BRUSSEL (Laken)

info@epitaaf.org
www.epitaaf.org

rekeningnr.: BE20 0682 0392 6056

lidmaatschap: 25€

Heeft u een voorstel voor een bijdrage in de
Tafofiel ? Een artikel dat verband houdt met fu-
nerair erfgoed?

Aarzel niet ons uw voorstel te doen via mail

 Volg ons ook op **facebook**